

Utvalg – Evaluering av regnskapsloven

Finansdepartementet

Høringsnotat

Forslag til endringer i lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) og nye forskrifter til loven

Gjennomføring av EØS-regler som svarer til direktiv
2001/65/EF om virkelig verdi på finansielle instrumenter

Egenkapitalmetoden og bruttometoden i selskapsregnskapet

20. desember 2002

Innhold

DEL 1 FORSLAG TIL GJENNOMFØRING AV EUROPAPARLAMENTS- OG RÅDSDirektiv NR 2001/65/EF AV 27. SEPTEMBER 2001 OM ENDRINGER I DIREKTIV 78/660/EØF, 83/349/EØF OG 86/635/EØF OM VURDERINGSREGLER FOR SELSKAPS- OG KONSERNREGNSKAP TIL VISSE GRUPPER FORETAK, SAMT BANKER OG ANDRE FINANSINSTITUSJONER	3
1 Bakgrunn	3
2 Gjeldende rett	4
2.1 Vurdering av finansielle instrumenter	4
2.2 Sikringsvurdering	6
2.3 Førings av urealiserte gevinster og tap direkte mot egenkapitalen	6
2.4 Tilordning av anskaffelseskost	7
2.5 Noteopplysninger	7
2.6 Årsberetning	8
3 EØS-rett	8
3.1 Generelt	8
3.2 Direktivets innhold	10
4 Internasjonal regnskapsstandard om regnskapsføring og vurdering av finansielle instrumenter	13
5 Gjennomføring av direktiv 2001/65/EF i andre EØS-land	17
6 Utvalgets vurderinger	17
6.1 Adgang eller plikt til å vurdere finansielle instrumenter til virkelig verdi	18
6.2 Andre problemstillinger	24
6.3 Gjennomføring av direktivet i norsk lovgivning	32
DEL 2 EGENKAPITALMETODEN/BRUTTOMETODEN I SELSKAPSREGNSKAPET	34
VEDLEGG – LOV- OG FORSKRIFTSFORSALG	36
Utkast til lov om endringer i lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven)	36
Utkast til forskrift om finansielle instrumenter i konsernregnskapet	39

Del 1

Forslag til gjennomføring av europaparlaments- og rådsdirektiv nr 2001/65/EF av 27. september 2001 om endringer i direktiv 78/660/EØF, 83/349/EØF og 86/635/EØF om vurderingsregler for selskaps- og konsernregnskap til visse grupper foretak, samt banker og andre finansinstitusjoner

1 Bakgrunn

Ved EØS-komiteens beslutning nr 86/2002 av 25 juni 2002 ble vedlegg IX (finansielle tjenester) og vedlegg XXII (selskapsrett) i EØS-avtalen endret for å innlemme europaparlaments- og rådsdirektiv 2001/65/EF om endring av rådsdirektivene 78/660/EØF, 83/349/EØF og 86/635/EØF når det gjelder vurderingsreglene for årsregnskapene og konsernregnskapene for visse selskapsformer og for banker og andre finansinstitusjoner (heretter ”direktivet om virkelig verdi”).

Formålet med direktivet er å tillate anvendelsen av den internasjonale regnskapsstandarden om regnskapsføring og vurdering av finansielle instrumenter – dvs IAS 39. Direktivet krever at medlemsstatene skal sette i kraft de lover og forskrifter som er nødvendig for å etterkomme direktivet innen 1. januar 2004.

EØS-komiteens vedtak er lagt frem for Stortinget med anmodning om samtykke til godkjenning ved St. prp. nr. 36 (2002-2003) den 22.11.2002.

Utvalget fremlegger med dette som *egen sak* et høringsnotat om gjennomføring i norsk rett av direktivet om virkelig verdi. Dette skyldes at direktivets krav til gjennomføring og ikrafttredelse innen 1. januar 2004 er tidligere enn kravene for de øvrige deler av det rettsstoff som *utvalgets* mandat omfatter og som må gjennomføres i norsk rett. Europaparlaments- og rådsforordning nr 1606/2002/EF om bruk av internasjonale regnskapsstandarder i sin alminnelighet skal gis virkning først fra 2005.

Utvalget vil understreke at *utvalgets* vurderinger i dette høringsnotatet kun relaterer seg til regnskapsåret 2004. I forhold til *utvalgets* videre arbeid anses disse vurderingene som foreløpige. Det kan således skje endringer i *utvalgets* innstilling som ventes fremlagt innen utgangen av juni 2003.

2 Gjeldende rett

2.1 Vurdering av finansielle instrumenter

Regnskapsloven inneholder en spesiell vurderingsregel for markedsbaserte finansielle omløpsmidler i § 5-8. Lovbestemmelsen lyder slik:

”Finansielle instrumenter som nevnt i verdipapirhandelloven § 1-2 annet ledd skal vurderes til virkelig verdi dersom de

1. er klassifisert som omløpsmiddel,
2. inngår i en handelsportefølje med henblikk på videresalg
3. omsettes på børs eller i et regulert marked som nevnt i børsloven § 2-1, og
4. har god eierspredning og likviditet.

Små foretak kan uten hinder av bestemmelsen i første ledd vurdere markedsbaserte finansielle omløpsmidler etter vurderingsregelen for omløpsmidler i § 5-2.”

Øvrige finansielle omløpsmidler skal vurderes etter den generelle vurderingsregelen for omløpsmidler i § 5-2, som innebærer at laveste av anskaffelseskost og virkelig verdi skal anvendes i regnskapsføringen.

Finansielle anleggsmidler vurderes etter den generelle vurderingsregelen for anleggsmidler i § 5-3. Det medfører en vurdering til anskaffelseskost, med nedskrivningsplikt for verdifall som forventes ikke å være forbigående. Det følger av lovens forarbeider at observert verdiendring av finansielle instrumenter som utgangspunkt må anses å være ikke forbigående endringer, jf NOU 1995:30 kapittel 4.3.7 s. 137 sp 2.

Finansielle instrumenter som er gjeld vurderes etter den generelle bestemmelsen om gjeld i regnskapsloven § 5-13. Hovedregelen i bestemmelsens første ledd er at vurderingsreglene for eiendeler gjelder tilsvarende for gjeld. Det er imidlertid ikke krav til å vurdere langsiktig og kortsiktig gjeld til en høyere virkelig verdi (enn anskaffelseskost), dersom gjeldens høyere verdi er forårsaket av renteendring, jf bestemmelsens annet ledd.

Regnskapsloven § 5-8 krever at markedsbaserte finansielle omløpsmidler vurderes til virkelig verdi. Som markedsbaserte finansielle omløpsmidler regnes finansielle instrumenter som nevnt i verdipapirhandelloven § 1-2 annet ledd, som inngår i en handelsportefølje og som omsettes på børs eller regulert marked med god eierspredning og likviditet.

Finansielle instrumenter etter verdipapirhandelloven § 1-2 annet ledd er

1. omsettelige verdipapirer,
2. verdipapirfondsandeler,
3. pengemarkedsinstrumenter,
4. finansielle terminkontrakter, herunder finansielle instrumenter med kontant oppgjør,
5. fremtidige renteavtaler (FRA),
6. rente- og valutabytteavtale samt bytteavtale knyttet til aksjer og aksjeindeks,

7. opsjoner på kjøp eller salg av ethvert instrument som nevnt i punkt 1 til 6, herunder indeksopsjoner, valuta- og renteopsjoner samt tilsvarende instrumenter med kontant oppgjør, eller
8. varederivater.

Omsettelige verdipapirer er nærmere utdypet i lovbestemmelsens tredje ledd:

1. aksjer og andre verdipapirer som kan sidestilles med aksjer
2. obligasjoner og andre gjeldsinstrumenter som kan omsettes på lånemarkedet
3. alle andre verdipapirer som normalt omsettes og som gir rett til å erverve ethvert slikt omsettelig verdipapir ved tegning eller ombytting, eller som gir rett til et kontantoppgjør.

Lån og fordringer anses ikke å være omsettelige verdipapirer og omfattes følgelig ikke av verdipapirhandellovens definisjon av finansielle instrumenter.

Varederivater er nærmere definert i lovbestemmelsens fjerde ledd:

"Med varederivater menes finansielle termin, opsjons- eller byttekontrakter knyttet til varer eller tjenester. En derivatkontrakt som er gjenstand for omsetning på børs eller autorisert markedsplass regnes alltid som finansiell."

Kravet om at markedsbaserte finansielle omløpsmidler skal vurderes til virkelig verdi begrunnes blant annet slik i NOU 1995:30 kapittel 4.5.1 s 142 sp 2:

"Markedsbaserte finansielle omløpsmidler er nære substitutt til penger. Fordi instrumentene er likvide, transaksjonskostnadene er små og det er én pris i markedet, kan en eiendel selges og gjenerverves i samme øyeblikk uten (vesentlige) kostnader. Dermed er skillet mellom realisert og urealisert utydelig og lite relevant. Anvendelse av laveste verdis prinsipp på slike instrumenter har uheldige sidevirkninger. Ulik behandling av realiserte og urealiserte gevinster gjør at den regnskapspliktige kan manipulere resultatet uten å endre økonomiske realiteter. Markedsverdi prinsippet fremstår derfor som eneste meningsfylte vurderingsprinsipp for pengesubstitutter.

...Utvalget mener at bruk av markedsverdi skal begrenses til markedsbaserte finansielle omløpsmidler som kjøpes og selges løpende..."

Bruk av virkelig verdi for visse markedsbaserte finansielle instrumenter strider ikke mot det grunnleggende opptjeningsprinsippet, jf regnskapsloven § 4-1 første ledd nr 2. Verdistigning som fremkommer residualt ved anvendelse av en pålitelig markedspris er opptjent selv om det ikke foreligger en transaksjon. Johnsen og Kvaal kaller dette verdibasert opptjening, jf kommentarutgaven til regnskapsloven s. 95-96¹. Verdibasert opptjening er av forsiktighets- og pålitelighetsmessige årsaker imidlertid avgrenset både når det gjelder karakteristika ved instrumentet og markedene. De strenge kravene til markedets effektivitet må forstås på bakgrunn av at markedspris skal erstatte en transaksjon. En annen grunn til at en valgte å begrense bruken av virkelig verdi, var at dette var et nytt prinsipp i norsk regnskapslovgivning som var basert på en regulert overstyring av vurderingsreglene i fjerde og syvende direktiv.

¹ Atle Johnsen og Erlend Kvaal: "Regnskapsloven – Kommentarer til lov av 17. juli 1998 nr 56 om årsregnskap mv", 1999.

Det foreligger ingen norsk regnskapsstandard om finansielle instrumenter, men Norsk Regnskapsstiftelse har nylig utgitt et diskusjonsnotat om temaet (NRS (D) Finansielle instrumenter). Diskusjonsnotatet bygger på den internasjonale standarden IAS 39 og vil bli nærmere omtalt nedenfor.

2.2 Sikringsvurdering

Sikringsvurdering er påkrevd etter regnskapsloven. Ved sikring skal "gevinst og tap resultatføres i samme periode" i henhold til regnskapsloven § 4-1 første ledd nr 5.

Forarbeidene til regnskapsloven drøfter kriterier for at sikring kan sies å foreligge, men henviser for øvrig til god regnskapsskikk. Det foreligger ingen standard i Norge på dette område og det er grunn til å tro at praksis er varierende.

Sikringsvurdering kan i hovedsak gjennomføres på to måter. Enten kan urealisert vinning inntektsføres (samtidig med tilhørende tap). Dette skjer ved å balanseføre instrumentet til virkelig verdi. Alternativt kan tap utsettes for så å føres mot senere gevinster. Begge løsninger er antatt å være tillatt innenfor regnskapsloven (se NRS (D) Finansielle instrumenter kapittel 7.8 samt Johnsen og Kvaal s. 145-146). *Utvalget* antar at norsk praksis i stor grad har vært utsatt resultatføring.

Sikring er i henhold til NOU 1995:30 s. 57 sp. 2, et forhold mellom to posisjoner som i andre henseender er atskilt. Den posisjonen som sikres benevnes sikringsobjekt, mens den posisjon som skal sikre benevnes sikringsinstrument. Utredningen slår fast at "det avgjørende spørsmålet må være om posisjonene sikrer hverandre og ikke hva som er sikringsobjekt og sikringsinstrument."

Sikringsvurdering kan etter forarbeidene til regnskapsloven gjennomføres selv om det ikke foreligger perfekt korrelasjon, jf NOU 1995:30 s. 60 sp. 1. Det vises til at korrelasjonskrav bør utvikles gjennom god regnskapsskikk.

2.3 Føring av urealiserte gevinster og tap direkte mot egenkapitalen

Vinning og tap skal som en hovedregel føres over resultatregnskapet, jf regnskapsloven § 4-3 første ledd. Lovbestemmelsens annet ledd åpner imidlertid for føring mot egenkapitalen når dette er i samsvar med god regnskapsskikk. Forarbeidene nevner spesielt omregning av utenlandsk datterselskap hvor føring mot egenkapital er vanlig praksis, jf NOU 1995:30 kapittel 2.4.6 s 83 sp 1. I henhold til høringsutkast til norsk regnskapsstandard (NRS (HU)) om transaksjoner og regnskap i utenlandsk valuta, pkt 40, skal omregningsdifferanser knyttet til gjeld i utenlandsk valuta som regnskapsmessig er behandlet som sikring av en investering i en selvstendig utenlandsk enhet, føres på samme måte.

Unntaksregelen i regnskapsloven § 4-3 annet ledd åpner imidlertid generelt for unntak fra kongruensprinsippet når dette samsvarer med god regnskapsskikk. Slike unntak benyttes i betydelig utstrekning i andre land, men er omdiskutert. Hittil har en i Norge hatt en restriktiv holdning til unntak fra kongruensprinsippet. Regnskapsloven er imidlertid ikke til hinder for at utviklingen av god regnskapsskikk kan gå i retning av

at det i større grad enn tidligere foretas føring direkte mot egenkapitalen, for eksempel hvis dette følger av internasjonal regnskapspraksis.

2.4 Tilordning av anskaffelseskost

Regnskapsloven § 5-5 inneholder en spesiell regel om tilordning av anskaffelseskost for ombyttbare finansielle eiendeler, som sier at slike eiendeler skal tilordnes gjennomsnittlig anskaffelseskost. Bestemmelsen har bare betydning i tilfeller der eiendelen ikke vurderes til virkelig verdi. Begrunnelsen for en slik bestemmelse er at spesifikk identifikasjon ikke er meningsfylt for resultatmåling og balansevurdering, selv om eiendelene er individualiserbare, jf Johnsen og Kvaal s. 291.

2.5 Noteopplysninger

I høringsutkast til norsk regnskapsstandard (NRS (HU)) om opplysninger om finansiell risiko og bruk av finansielle instrumenter er det redegjort for opplysningsplikten etter norsk regnskapslovgivning, se kapittel 3.1. Om skillet mellom noter og årsberetning sier høringsutkastet følgende:

"Plikt til å opplyse om finansiell risiko og finansielle instrumenter faller inn under regnskapslovens generelle og spesifikke opplysningskrav.

De generelle opplysningskravene er gitt i bestemmelsen om opplysningsplikt i noter i § 7-1 og i bestemmelsen om årsberetningens innhold i § 3-3. Etter § 7-1 annet ledd skal det gis "opplysninger som er nødvendig for å bedømme den regnskapspliktiges eller konsernets stilling og resultat og som ikke fremgår av årsregnskapet for øvrig." Etter § 3-3 skal det gis "en utfyllende redegjørelse for årsregnskapet dersom en slik redegjørelse er av betydning for å bedømme stilling og resultat". Forskjellen i kvalifikasjonene "nødvendig" og "av betydning" må forstås slik at opplysninger primært skal gis i noter. Opplysningene i årsberetningen skal være utfyllende og til hjelp for tolkningen av årsregnskapet. Av forarbeidene fremgår det dessuten at kvantifiserbare opplysninger som hovedregel skal gis i notene."

I regnskapsloven er det en rekke spesifikke krav til tilleggsinformasjon om finansiell risiko og virkelig verdi på finansielle instrumenter. Regnskapslovens § 7-5 krever at store foretak skal opplyse om finansiell markedsrisiko. For finansielle omløpsmidler som er vurdert til virkelig verdi i samsvar med § 5-8 første ledd skal det opplyses om anskaffelseskost, jf regnskapsloven § 7-17 (§ 7-37 for små foretak). Videre er det krav til at det opplyses om markedsverdi for obligasjoner, jf § 7-20, samt for visse investeringer i selskaper, jf regnskapsloven § 7-18.

Opplysningskravet i regnskapsloven § 7-5 omtales på følgende måte i NRS (HU) om opplysninger om finansiell risiko og bruk av finansielle instrumenter:

"Den mest omfattende notebestemmelsen om finansielle instrumenter er § 7-5 som krever at store foretak opplyser om finansiell markedsrisiko. Opplysningskravet om finansiell markedsrisiko antas å omfatte opplysninger om samlet finansiell markedsrisiko, og en oppdeling av denne risikoen i undergrupper. Finansiell markedsrisiko antas i denne sammenheng å omfatte renterisiko, valutarisiko, råvarepriserisiko (bare råvarepriskontrakter) og aksjekursrisiko."

Høringsutkastet viser videre til at følgende lovbestemmelser berører finansielle instrumenter: § 7-6 om store enkeltransaksjoner, § 7-21 om gjeld, § 7-28 om garantiforpliktelser, § 7-29 om andre forpliktelser.

Det er i høringsutkastet foreslått at foretak skal gi spesifikke noteopplysninger om finansiell markedsrisiko i henhold til § 7-5 fordelt på arter av risiko. Det er videre foreslått spesifikke krav til noteopplysninger om kredittrisiko, likviditetsrisiko og om virkelig verdi på finansielle instrumenter. Det er også formulert krav til opplysninger om valg av regnskapsprinsipper (jf § 7-2).

2.6 Årsberetning

Regnskapsloven § 3-3 stiller krav til årsberetningens innhold. Lovbestemmelsen inneholder ikke noe eksplisitt krav til å gi opplysninger om finansiell risiko, men det er krav til at det gis en utfyllende redegjørelse dersom en slik redegjørelse er av betydning for å bedømme stilling og resultat, jf bestemmelsens femte ledd. Små foretak kan unnlate å gi en slik redegjørelse, jf åttende ledd.

I foreløpig norsk regnskapsstandard (NRS (F) om årsberetning (november 1999) kapittel 2.6 omtales bestemmelsen blant annet på følgende måte:

"Det er videre et formål å forklare foretakets kapitalstruktur og finansielle strategi, herunder likviditetsforhold. Det bør redegjøres for i hvilken grad foretaket har oppnådd sine finansielle og andre mål."

Videre i samme kapittel under avsnittet "Balanse og likviditet" omtales krav til informasjon om finansiell risiko og risikostyring:

"Det skal gis en redegjørelse om finansiell risiko og risikostyring. Risikomålsetning og anvendelse av finansielle instrumenter i risikostyringen skal fremgå. Det skal i nødvendig utstrekning gis opplysninger om organisering og kontroll med finansielle aktiviteter. ..."

3 EØS-rett

3.1 Generelt

EU er i ferd med å endre regnskapsregelverket for å muliggjøre anvendelse av internasjonale regnskapsstandarder. Det er i 2002 vedtatt en forordning om anvendelse av internasjonale regnskapsstandarder (IAS-forordning) som krever anvendelse av slike standarder (IAS) fra 2005 i konsernregnskapet for børsnoterte foretak. Det arbeides for tiden (desember 2002) med en modernisering av regnskapsdirektivene der siktemålet blant annet er å fjerne forskjellene mellom direktivene og IAS. Direktivet om virkelig verdi som ble vedtatt i 2001 muliggjør tilpasning til et slikt internasjonalt regelverk allerede fra 2004 ved vurdering av finansielle instrumenter.

Direktiv om virkelig verdi endrer direktivene 78/660/EØF (om selskapsregnskapet – betegnes fjerde direktiv), 83/349/EØF (om konsernregnskap – betegnes syvende

direktiv), samt 86/635/EØF (om bankregnskap) om regnskapsmessig behandling av finansielle instrumenter. Det åpnes for at visse finansielle instrumenter kan vurderes til virkelig verdi, noe som tidligere ikke har vært tillatt. Formålet med endringene er å tillate anvendelse av den internasjonale regnskapsstandarden om regnskapsføring og vurdering (recognition and measurement) av finansielle instrumenter, jf punkt 10 i fortalen til direktivet om virkelig verdi. Den aktuelle internasjonale standarden på nåværende tidspunkt er International Accounting Standard 39 (IAS 39). *Utvalget* har i dette høringsnotatet ikke vurdert forholdet til IAS 32 Financial Instruments: Disclosure and Presentation, men vil komme tilbake til dette i hovedinnstillingen.

Medlemsstatene har mulighet til å begrense anvendelsen av virkelig verdi til visse grupper av foretak, samt til konsernregnskapet. Direktivet er for øvrig langt mer detaljert enn det som ellers er vanlig i regnskapsdirektivene. Det gjelder særlig i forhold til hvilke finansielle instrumenter som ikke kan vurderes til virkelig verdi, samt til fastsettelse av virkelig verdi. Det er også gitt en detaljert definisjon av varederivater, mens finansielle instrumenter og derivater generelt overhodet ikke er definert.

Det er blant annet gitt følgende begrunnelse for endringsdirektivet i direktivets fortale:

”

9. In order to maintain such consistency between internationally recognised accounting standards and Directives 78/660/EEC, 83/349/EEC and 86/635/EEC, it is necessary to amend these Directives in order to allow for certain financial assets and liabilities to be valued at fair value. This will enable European companies to report in conformity with current international developments.
10. This amendment to Directives 78/660/EEC, 83/349/EEC and 86/635/EEC is in line with the Commission's communication to the European Parliament and the Council of 13 June 2000 on the EU financial reporting strategy which proposes the use of recognised international accounting standards for the preparation of consolidated financial statements by listed companies. The purpose of this amendment is to allow the application of the international accounting standard dealing with the recognition and measurement of financial instruments.
11. Comparability of financial information throughout the Community makes it necessary to require Member States to introduce a system of fair value accounting for certain financial instruments. Member States should permit the adoption of that system by all companies or any classes of companies subject to the Directives 78/660/EEC, 83/349/EEC and 86/635/EEC in respect of both the annual and consolidated accounts or in respect of consolidated accounts only. Further, Member States should be permitted to require the adoption of that system in respect of all companies or any classes of companies for both the annual and consolidated accounts or for the consolidated accounts only.

En norsk oversettelse av direktivet fulgte som vedlegg nr 2 til St. prp. nr 36 (2002-2003) om samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning nr 86/2002 av 25. juni 2002 om innlemmelse av europaparlaments- og rådsdirektiv 2001/65/EF (begrenset bruk av virkelig verdi i regnskaper). Etter utvalgets vurdering svarer

oversettelsen på enkelte punkter ikke til det som er tilsiktet. Utvalget har i dette høringsnotatet anvendt de begreper som utvalget anser er mest i samsvar med den mening som er tilsiktet i direktivet. I den forbindelse har utvalget særlig støttet seg til den engelske versjonen av direktivet. Utvalget oppfatter det slik at det ennå ikke (desember 2002) er tatt inn noen offisiell norsk språkversjon av direktivet i EØS-avtalen. Det er derfor ikke i omtalen av direktivet påpekt hvert avvik i begrepsbruken her i forhold til oversettelsen av direktivet som var vedlagt St.prp. nr. 36.

3.2 Direktivets innhold

Direktiv 2001/65/EF inneholder 5 artikler. Artikkel 1 endrer fjerde direktiv, artikkel 2 endrer syvende direktiv, mens artikkel 3 endrer bankregnskapsdirektivet. Endringene er sammenfallende i de tre direktivene. Nedenfor refereres det derfor kun til endringene i fjerde direktiv som nevnt i artikkel 1 i direktiv 2001/65/EF. Artikkel 4 og 5 vedrører implementeringsfrist mm.

Vurderingsregler

Etter artikkel 42a nr 1 i fjerde direktiv skal medlemsstatene enten tillate eller pålegge selskaper å verdsette finansielle instrumenter til virkelig verdi, med de forbehold som følger av direktivet. Tillatelsen eller pålegget kan begrenses til visse grupper av foretak. Tillatelsen eller pålegget kan også begrenses til kun å gjelde konsernregnskapet.

Finansielle instrumenter er ikke definert i fjerde direktiv, men det fremgår at derivater er omfattet av begrepet, jf artikkel 42a nr 1. Varebaserte kontrakter skal betraktes som finansielle derivater dersom en av partene har rett til å gjøre opp kontrakten i kontanter eller med andre finansielle instrumenter med mindre de inngås for å møte foretakets forventede innkjøps-, salgs- eller bruksbehov og var utpekt for et slik formål, samt forventes oppgjort ved leveranse, jf artikkel 42a nr 2.. Videre er det klart at finansielle instrumenter omfatter både finansielle eiendeler og finansiell gjeld.

Artikkel 42a nr 3 begrenser muligheten for virkelig verdi vurdering av gjeld til finansielle instrumenter i handelsporteføljen og finansielle derivater.

Artikkel 42a nr 4 setter begrensninger for hvilke finansielle eiendeler som kan verdsettes til virkelig verdi. Finansielle eiendeler som ikke er finansielle derivater og holdes til forfall, samt lån og fordringer etablert av selskapet og som ikke inngår i handelsporteføljen, kan ikke vurderes til virkelig verdi. Tilsvarende forbud mot vurdering til virkelig verdi som nevnt ovenfor, gjelder eierinteresser i datterselskap, tilknyttet selskap og felles kontrollert virksomhet, egenkapitalinstrumenter utstedt av selskapet, avtaler om betinget vederlag ved en foretaksintegrasjon, samt andre finansielle instrumenter med særlige egenskaper av en slik karakter at instrumentene, i samsvar med det som er allment akseptert, bør regnskapsføres på en annen måte enn andre finansielle instrumenter.

Artikkel 42a nr 5 åpner for at medlemsstatene kan tillate at eiendeler og gjeld kan verdsettes til virkelig verdi, dersom dette er i samsvar med regler for sikringsvurdering.

Artikkel 42b inneholder nærmere regler om beregning av virkelig verdi. Utgangspunktet er at markedsverdi skal benyttes når denne kan identifiseres. Hvis markedsverdi ikke er tilgjengelig, kan virkelig verdi utledes av markedsverdien til instrumentets enkelte komponenter eller fra markedsverdien til liknende finansielle instrumenter, dersom slike markedsverdier er tilgjengelige. Endelig åpner artikkel 42b nr 1b for at virkelig verdi kan estimeres ved hjelp av allment aksepterte verdsettelsesmodeller dersom slike metoder kan gi en forsvarlig tilnærming til markedsverdien. For de finansielle instrumenter hvor virkelig verdi ikke kan måles på en pålitelig måte etter en av metodene nevnt ovenfor, skal generelle vurderingsregler benyttes i henhold til artikkel 42b nr 2.

Artikkel 42c inneholder nærmere regler for regnskapsmessig behandling av verdiendringer. Hovedregelen er at verdiendringer skal resultatføres. Direktivet krever eller tillater under visse omstendigheter at verdiendringer føres direkte mot egenkapitalen i et "fond for verdiendringer" (fair value reserve). (*Utvalget* mener "fond for verdiendringer" bedre reflekterer fondets innhold enn eksempelvis "fond for virkelig verdi", og benytter derfor det som begrep i dette høringsnotatet.) For verdiendringer som skyldes valutakursendringer på en pengepost som sikrer selskapets nettoinvestering i en utenlandsk enhet, er det krav til føring direkte mot egenkapitalen (artikkel 42c nr 1b). Det er også krav til føring mot egenkapitalen dersom dette er i samsvar med regler for sikringsvurdering (artikkel 42c nr 1a). Endelig kan medlemsstatene i henhold til artikkel 42c nr 2 tillate eller pålegge føring mot egenkapitalen for verdiendringer på finansielle eiendeler som er klassifisert som "tilgjengelig for salg" ("available for sale").

Noteopplysninger

Artikkel 42d krever opplysninger om finansielle instrumenter som er vurdert til virkelig verdi. For hver kategori av finansielle instrumenter vurdert til virkelig verdi skal det gis opplysninger om virkelig verdi, periodens resultatførte verdiendring, samt periodens verdiendring ført direkte mot egenkapitalen i fond for verdiendringer, jf bokstav b i bestemmelsen. Videre skal det i en tabell gis opplysninger om periodens endringer i sistnevnte fond, jf bokstav d. Dersom virkelig verdi ikke er utledet av markedsverdien etter bestemmelsene i artikkel 42b nr 1, skal det gis opplysninger om vesentlige forutsetninger som ligger til grunn for beregningen av virkelig verdi, jf bokstav a. For hver klasse av finansielle derivater skal det gis opplysninger om omfang av og egenskaper ved derivatene (the extent and the nature of the instruments), herunder vesentlige betingelser og forhold som kan påvirke beløpsstørrelse, tidsangivelse (timing) og usikkerhet ved fremtidige kontantstrømmer, jf bokstav c.

Artikkel 43 (1) nr 10 som omhandler skattemessig verdivurdering, endres slik at referansen til "artikkel 31 og 34 til 42" endres slik at referansen også omfatter artikkel 42a, artikkel 42b og artikkel 42c. Gjeldende regnskapslov har ikke gjennomført artikkel 43 (1) nr 10.

Direktivet om virkelig verdi endrer artikkel 43 (1) ved at det tilføyes en ny nr 14(a) og (b). Bestemmelsen i bokstav (a) krever at det gis opplysninger om finansielle derivater som *ikke* er vurdert til virkelig verdi. For hver klasse av finansielle derivater kreves det opplysninger om virkelig verdi, dersom denne kan fastsettes på en pålitelig

måte som nevnt i artikkel 42b nr 1, jf bokstav a romertall I. Videre er det krav til opplysninger om omfang og egenskaper for hver klasse av finansielle derivater, jf bokstav a romertall II. Artikkel 44 (1) åpner for at medlemsstatene kan tillate at små foretak ikke behøver å gi denne informasjonen. Det er gitt følgende begrunnelse for artikkel 44 (1) i fortalet til direktivet:

"Derivative financial instruments can have a significant impact on the financial position of companies. Disclosures on derivative financial instruments and their fair value are considered appropriate even if the company does not use fair value accounting. In order to limit the administrative burden for small companies, Member States should be allowed to exempt small companies from this disclosure requirement."

Artikkel 43 (1), ny nr 14(b), krever at det gis opplysninger om finansielle anleggsmidler som ikke er vurdert til virkelig verdi, gitt at anleggsmidlet ikke fullt ut er nedskrevet til virkelig verdi. I slike tilfeller skal det gis opplysninger om balanseført verdi og virkelig verdi, samt begrunnelsen for at anleggsmidlet ikke fullt ut er nedskrevet til virkelig verdi.

Årsberetning

Direktivet om virkelig verdi endrer artikkel 46 (2) gjennom et krav i ny bokstav f til opplysninger om finansiell risiko. Artikkel 46 regulerer innholdet i årsberetningen, der artikkel 46 (2) etter den norske oversettelsen (av fjerde direktiv, vedlagt NOU 1995:30) innledningsvis krever at "beretningen skal også angi" spesifikt nevnte forhold i bokstav a til den nye bokstav f. I den engelske versjonen heter det: "The report shall also give an indication of.." Ot.prp. nr. 42 (1997-98) anvender "angi styrets oppfatning av..." Artikkel 46 (2) bokstav f innebærer således at årsberetningen skal angi styrets oppfatning av:

- foretakets mål og strategi for styring av finansiell risiko, herunder strategien for sikring av hver hovedtype av planlagte transaksjoner der sikringsvurdering er benyttet
- foretakets eksponering mot prissisiko, kredittrisiko, likviditetsrisiko og kontantstrømrisiko.

Opplysningene skal bare gis dersom det er viktig for vurderingen av selskapets eiendeler, gjeld, finansielle stilling og resultat.

Artikkel 46 (3) åpner for at medlemsstatene kan unnta små foretak fra plikten til å utarbeide årsberetning.

Annet

I Artikkel 59 (2) bokstav (a) og (b) er henvisningen til direktivets vurderingsregler i artikkel 31 til 42 (del 7) utvidet med henvisning til de nye bestemmelsene i artikkel 42a til artikkel 42d (del 7a). Direktivbestemmelsen omhandler investeringer i datterselskap og tilknyttede foretak. Endringene i artikkel 59 innebærer at de nye vurderingsreglene også gjelder for investeringer i datterselskap og tilknyttet selskap (participating interest). Det fremgår av artikkel 42a nr 4c at investeringer i datterselskap og tilknyttet selskap ikke kan vurderes til virkelig verdi. Endringen av artikkel 59 (2) bokstav (a) og (b) er således kun av redaksjonell art.

4 Internasjonal regnskapsstandard om regnskapsføring og vurdering av finansielle instrumenter

Det fremgår av fortaleten til virkelig verdi direktivet at formålet med endringene er å tillate anvendelse av den internasjonale regnskapsstandarden om regnskapsføring og vurdering av finansielle instrumenter. Den eneste aktuelle internasjonale regnskapsstandarden er for tiden International Accounting Standard 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement (IAS 39). Standarden inneholder bestemmelser om virkeområde, definisjoner, generelle prinsipper for regnskapsføring ("recognition"), samt vurdering ("measurement") av finansielle instrumenter, herunder sikringsvurdering ("hedging"). I tillegg inneholder standarden noen krav til noteopplysninger.

Definisjon av finansielle instrumenter

NRS (D) Finansielle instrumenter redegjør (i kapittel 2.1) for definisjonen av finansielle instrumenter i IAS 39 på følgende måte:

"Et finansielt instrument er enhver kontrakt som både gir opphav til en finansiell eiendel for et foretak og en finansiell forpliktelse eller et egenkapitalinstrument for et annet foretak.

En finansiell eiendel er:

- kontanter
- en kontraktsfestet rettighet til å motta kontanter eller en annen finansiell eiendel fra et annet foretak
- en kontraktsfestet rettighet til å bytte finansielle instrumenter med et annet foretak til vilkår som er potensielt gunstige for innehaver
- et egenkapitalinstrument i et annet foretak

En finansiell forpliktelse er enhver kontraktsfestet plikt til:

- å levere kontanter eller en annen finansiell eiendel til et annet foretak
- å bytte finansielle instrumenter med et annet foretak til vilkår som er potensielt ugunstige for innehaver"

Virkeområde

Alle finansielle instrumenter skal vurderes etter IAS 39, med mindre de spesifikt er unntatt. Finansielle instrumenter i form av investeringer i datterselskap, tilknyttet selskap og felles kontrollert virksomhet er kun omfattet av IAS 39 dersom (a) investeringen er anskaffet og eiet utelukkende med sikte på avhendelse i nær fremtid, eller (b) det foreligger langvarige restriksjoner som forringer evnen til å overføre midler til eier. Ellers vurderes slike investeringer etter egne standarder (IAS 27, IAS 28 og IAS 31). Av andre unntak kan nevnes egenkapitalinstrumenter utstedt av det rapporterende foretaket, samt betinget vederlag ved foretaksintegrasjon.

Varebaserte kontrakter omfattes av IAS 39 kun dersom visse vilkår er oppfylt. NRS (D) Finansielle instrumenter (kapittel 2.1) omhandler vilkårene slik:

"Varebaserte kontrakter som gir en av partene en rettighet til å gjøre opp kontrakten i likvider eller med andre finansielle instrumenter, omfattes av IAS 39 med mindre de inngås for å møte

foretakets forventede innkjøps-, salgs- eller bruksbehov, utpekes for dette formål ved inngåelse og er forventet gjort opp ved leveranse. I så fall skal kontraktene regnskapsmessig behandles som regulære kjøp og salg og ikke som finansielle instrumenter. Det samme gjelder dersom vilkårene i kontraktene er slik at de kun kan gjøres opp ved levering og det ikke er noen praksis for å gjøre opp netto. Dersom foretaket gjennom praksis viser at de gjør opp varebaserte kontrakter på nettobasis, for eksempel ved å inngå motsvarende kontrakter, kan de ikke sies å være inngått for å møte foretakets forventede innkjøps-, salgs-, eller bruksbehov, med den konsekvens at kontraktene vil omfattes av IAS 39."

Generelle prinsipper om regnskapsføring

IAS 39 inneholder regler om regnskapsføring. NRS (D) Finansielle instrumenter (i kapittel 4) omhandler disse reglene blant annet på følgende måte:

" Ved første gangs balanseføring skal finansielle instrumenter vurderes til kost, som er verdien av det vederlag som mottas eller betales. Denne verdien vil normalt være virkelig verdi ved transaksjoner mellom uavhengige parter. Vederlaget kan være i kontanter eller andre eiendeler. Vederlagets virkelige verdi kan normalt fastsettes med referanse til transaksjonsprisen eller andre markedspriser. Dersom en slik transaksjons- eller markedspris ikke lar seg bestemme, skal virkelig verdi estimeres ved å neddiskontere fremtidige kontantstrømmer.

...

Et foretak skal regnskapsføre et finansielt instrument i balansen når det blir part til instrumentets kontraktsfestede vilkår. Dette innebærer at alle kontraktsfestede rettigheter og forpliktelser som følger av kjøp eller salg av derivater, skal balanseføres. Motsvarende vil planlagte fremtidige transaksjoner som ikke er kontraktsfestet, ikke kunne regnskapsføres uansett hvor sannsynlige de måtte være. Det følger av ovenstående at derivater ikke vil kunne holdes utenfor balansen. Derivater tilfredsstiller IAS definisjon av å være eiendel eller gjeld og skal dermed regnskapsføres på inngåelsestidspunktet.

...

Om et finansielt instrument skal føres ut av foretakets balanse, bestemmes av om kontroll er overført. Dette omfatter rettigheter og forpliktelser for både overdragende og overtakende part. Et foretak skal føre en finansiell eiendel ut av balansen når foretaket ikke lenger har kontroll med de kontraktsfestede rettighetene som den utgjør. Et foretak har ikke lenger kontroll dersom det realiserer rettighetene, rettighetene utløper eller foretaket oppgir disse rettighetene.

...

Et foretak skal føre gjeld ut av balansen når den er innfridd, kansellert eller forfalt. Foretaket innfrir forpliktelsen ved å betale kreditor, normalt med kontanter, andre finansielle eiendeler, varer eller tjenester. Dette innebærer at når foretaket kjøper tilbake egne sertifikater og obligasjoner skal gjelden føres ut av balansen og gevinst eller tap resultatføres. Dette gjelder uavhengig av om foretaket har til intensjon å selge sertifikatene eller obligasjonene på nytt."

Klassifikasjon og vurdering

Finansielle eiendeler skal i henhold til IAS 39 klassifiseres i:

- finansielle eiendeler i handelsporteføljen
- finansielle eiendeler som er tilgjengelig for salg
- lån og fordringer etablert av foretaket
- investeringer som holdes til forfall

Finansielle eiendeler i handelsporteføljen og finansielle eiendeler som er tilgjengelig for salg skal vurderes til virkelig verdi. Derivater anses alltid å inngå i handelsporteføljen. Verdiendringer knyttet til finansielle eiendeler tilgjengelig for salg kan enten føres direkte mot egenkapitalen eller resultatføres. Finansielle eiendeler som ikke har noterte markedspriser i et velfungerende marked og hvor virkelig verdi ikke kan fastsettes på en pålitelig måte, skal vurderes til kost.

Lån og fordringer etablert av foretaket, skal vurderes til amortisert kost eller til kost. Investeringer som holdes til forfall skal vurderes til amortisert kost. Det er krav til å foreta nedskrivninger for verdifall på eiendeler som vurderes til amortisert kost. NRS (D) Finansielle instrumenter (kapittel 6.4.2) beskriver reglene på følgende måte:

"Verdifall har inntrådt for eiendeler som vurderes til amortisert kost dersom det er sannsynlig at foretaket ikke vil greie å inndrive alle utestående beløp i henhold til de kontraktsfestede vilkår. Forskjellen mellom balanseført verdi og gjenvinnbart beløp skal regnskapsføres som nedskrivning. Gjenvinnbart beløp er for disse instrumentene definert som nåverdien av forventede framtidige kontantstrømmer diskontert med instrumentets opprinnelige effektive rente. Dersom balansedagens markedsrente hadde vært benyttet som diskonteringsrente, ville endringer i rentenivå inngått i nedskrivningen. I realiteten ville finansielle eiendeler som skal vurderes til amortisert kost i så fall isteden blitt vurdert til laveste verdis prinsipp. For kortsiktige fordringer blir kontantstrømmene normalt ikke neddiskontert."

Finansiell gjeld i handelsporteføljen skal vurderes til virkelig verdi. Annen finansiell gjeld skal vurderes til amortisert kost. Nærmere definisjon av finansiell gjeld eller finansiell forpliktelse (financial liability) er gitt ovenfor.

Sikringsvurdering

NRS (D) Finansielle instrumenter (kapittel 7.1) redegjør for behovet for sikringsvurdering på følgende måte:

"Reglene som beskrives i dette diskusjonsnotatet er opphav til inkonsistens spesielt når det gjelder to forhold;

- vurdering: alle derivater skal vurderes til virkelig verdi med resultatføring av verdiendringene, mens andre regler gjelder for en del ikke-derivative finansielle instrumenter
- regnskapsføring: fremtidige transaksjoner kan sikres men er ikke regnskapsført når sikringstransaksjonen inngås og vurderes til virkelig verdi.

Eksempler på asymmetri ved vurdering er sikring av fastrentegjeld med renteswap. Fastrentegjelden skal måles til amortisert kost og renteswappen til virkelig verdi. Eksempler på asymmetri ved regnskapsføring er valutaterminer som inngås for å sikre en andel av foretakets forventede salg av varer i dollar. Derivatene skal regnskapsføres på inngåelsestidspunktet og verdiendringene resultatføres, mens det forventede salget regnskapsføres først på leveringstidspunktet.

Ved å følge reglene for vurdering av finansielle eiendeler og forpliktelser i slike tilfeller vil gevinst og tap på sikringsinstrumentet bli regnskapsført i en annen periode enn gevinster og tap på sikringsobjektet. For å kunne overstyre disse reglene og anvende sikringsføring, er det stilt strenge krav til kriterier som må være oppfylt."

IAS 39 tillater 3 typer sikringsrelasjoner; sikring av virkelig verdi, sikring av kontantstrømmer og sikring av nettoinvestering i utenlandsk enhet. Ved sikring av virkelig verdi anvendes fremskutt resultatføring, mens det ved sikring av kontantstrømmer er utsatt resultatføring som skal anvendes. Standarden inneholder nærmere bestemmelser om hva som kan anses å være sikringsobjekt og sikringsinstrument. Det er normalt bare derivater som kan anses å være sikringsinstrument etter standarden. IAS 39 inneholder i tillegg strenge kriterier som må være oppfylt for at sikringsvurdering skal kunne anvendes. Det er krav til formell dokumentasjon, til sikringens effektivitet, samt til løpende måling av sikringseffektivitet.

Fremtidige endringer i IAS 39

IASB sendte i juni 2002 et høringsutkast til revidert IAS 32 og IAS 39, med høringsfrist 14. oktober 2002. Formålet har vært å redusere standardenes kompleksitet, samt eliminere intern inkonsistens. En viktig endring i utkastet til revidert IAS 39 er at foretakene får adgang til å verdsette en hvilken som helst finansiell eiendel eller gjeld til virkelig verdi, betinget av at instrumentet klassifiseres som handelsportefølje fra tidspunktet for inngåelse ("by designating it at initial recognition as held for trading"). NRS (D) Finansielle instrumenter pkt 6.6 forklarer forslaget på følgende måte:

"Formålet med denne bestemmelsen er å gi foretakene mulighet til å avhjelpe den asymmetri som oppstår når ulike poster har ulike vurderingsregler. Foretakenes balansestyring og balansepostenes økonomiske sammenheng kommer bedre til uttrykk i regnskapet når de vurderes til virkelig verdi. Foretakene kan dermed unngå de omfattende dokumentasjonskrav som stilles for sikringsføring."

Av andre sentrale endringer kan nevnes at adgangen i gjeldende IAS 39 til å resultatføre urealiserte gevinster og tap på finansielle instrumenter klassifisert som "tilgjengelig for salg", foreslås fjernet. Det innebærer således et krav til føring direkte mot egenkapitalen. Videre kan lån og fordringer etablert av foretaket, etter forslaget klassifiseres i kategorien "tilgjengelig for salg", hvilket innebærer mulighet for foretaket å vurdere lån og fordringer til virkelig verdi.

Forslaget inneholder også ytterligere veiledning knyttet til beregning av virkelig verdi, samt til nedskrivning for verdifall i grupper av finansielle eiendeler vurdert til amortisert kost. For øvrig er kravene til noteopplysninger i IAS 39 foreslått flyttet til IAS 32.

IASB har etablert et "short-term convergence project" som kan få konsekvenser for IAS 39. Prosjektets formål er å redusere forskjeller mellom IAS og US GAAP. IASB sier følgende om IAS 32 og IAS 39 i prosjektbeskrivelsen:

"Improvements to IAS 32 and IAS 39 on financial instruments – Many of the changes proposed in the improvements to IAS 32 and IAS 39 reduce differences between IASB and FASB standards. However, some of the proposed changes will create differences. It is acknowledged that some of the differences between IASB and FASB standards on financial instruments will have to form the subject of a longer-term major project, but some may be capable of resolution in the short term."

IASB og amerikanske The Financial Accounting Standards Board (FASB) har i en felles pressemelding fra 29. oktober 2002 signalisert et formalisert samarbeid gjennom en såkalt "Memorandum of Understanding". IASB og FASB skal arbeide for at respektive eksisterende regnskapsstandarder så snart som mulig fullt ut blir kompatible.

5 Gjennomføring av direktiv 2001/65/EF i andre EØS-land

Andre EØS-land har per desember 2002 i liten grad ferdigbehandlet hvordan direktivet om virkelig verdi skal gjennomføres i respektive lands lovgivning. Et unntak er Danmark som endret årsregnskabsloven i 2001 der direktivet ble hensyntatt. Årsregnskabsloven av 2001 stiller krav om virkelig verdi vurdering av finansielle instrumenter for alle aktieselskaber (tilsvarende norsk ASA), anpartsselskaber (tilsvarende norsk AS), samt de fleste andre virksomheter med begrenset ansvar, jf §§ 37 og 38 i den danske årsregnskabsloven. Kravet om virkelig verdi vurdering gjelder både konsernregnskap og selskapsregnskap. Det er ikke krav til at foretakene skal følge IAS 39 fullt ut. Personlige virksomheter (enkeltmannsforetak) er ikke omfattet av årsregnskabsloven § 37, men kan, hvis de ønsker det, anvende bestemmelsen.

I land som Sverige, Finland, Tyskland, Nederland og Storbritannia er gjennomføring av direktivet fortsatt under behandling. Etter det utvalget har fått opplyst er det i Sverige ventet en proposisjon i mai 2003, med ikrafttredelse innen årsskiftet 2004. I Finland behandles direktivet om virkelig verdi, sammen med øvrige endringer i EØS-regelverket (herunder IAS-forordningen), og det er ventet en proposisjon sommeren 2003 med etterfølgende behandling i Riksdagen høsten 2003. I Tyskland er direktivet fortsatt under diskusjon og det er håp om at et forslag til gjennomføring kan foreligge i løpet av første halvår 2003. I Nederland er det ventet at et forslag tidligst blir oversendt parlamentet i februar 2003 og at vedtakelse av forslaget vil skje innen direktivets frist for gjennomføring.

I Storbritannia utga Accounting Standards Board (ASB) i juni 2002 et høringsutkast til regnskapsstandard om finansielle instrumenter (FRED 30). Forslaget dekker både IAS 39 om "recognition and measurement" og IAS 32 om "disclosure and presentation". I FRED 30 foreslås det at foretak som velger "fair value accounting" må anvende reglene i IAS 39 om vurdering og sikringsvurdering, mens de eksisterende reglene i UK om regnskapsføring (recognition) forblir uendret. For at relevante deler av IAS 39 skal kunne anvendes i UK, er det nødvendig med endringer i den britiske selskapslovgivningen. Det er i FRED 30 lagt til grunn at nødvendige lovendringer får virkning fra 2004.

6 Utvalgets vurderinger

Direktiv 2001/65/EF skal være gjennomført og i kraft i nasjonal lovgivning senest 1. januar 2004. *Utvalget* har derfor funnet grunn til å avgi et høringsnotat om gjennomføring av direktivet i norsk lovgivning forut for utvalgets hovedinnstilling. *Utvalget* gjør oppmerksom på det ikke har vurdert behovet for eventuelle endringer i forskrift av 16.12.1998 nr 1240 om årsregnskap m.m. for banker, finansieringsforetak og morselskap for slike.

Når det gjelder *utvalgets* vurderinger i hovedinnstillingen, legger *utvalget* til grunn at endringer i norsk lovgivning først vil gjennomføres fra regnskapsåret 2005. Disse vurderingene vil også kunne få konsekvenser for tilpasningen til overnevnte direktiv. *Utvalget* foreslår derfor i dette høringsnotatet en midlertidig tilpasning til direktivet for regnskapsåret 2004. Det kan således skje endringer i *utvalgets* hovedinnstilling som ventes fremlagt innen utgangen av juni 2003.

6.1 Adgang eller plikt til å vurdere finansielle instrumenter til virkelig verdi

Artikkel 42a nr 1 i fjerde direktiv gir medlemsstatene valgmuligheter i forhold til regulering av bruken av virkelig verdi på finansielle instrumenter. Foretak skal i utgangspunktet enten ha plikt til eller adgang til å anvende virkelig verdi på finansielle instrumenter, gitt de begrensninger som ellers følger av direktivet. Denne plikten eller adgangen kan begrenses til visse kategorier av foretak, samt til foretakenes konsernregnskap.

Børsnoterte foretak må i konsernregnskapet etter IAS-forordningen vurdere (visse) finansielle instrumenter til virkelig verdi fra og med regnskapsåret 2005. Det er således god grunn for, i det minste, å åpne for at børsnoterte foretak i konsernregnskapet, kan anvende virkelig verdi på finansielle instrumenter allerede i regnskapsåret 2004.

6.1.1 Konsekvenser ved anvendelse av virkelig verdi

Sammenlignet med gjeldende regnskapslov innebærer direktivet at også finansielle instrumenter utenfor handelsporteføljen kan verdsettes til virkelig verdi, dog med visse begrensninger. Eksempler på finansielle eiendeler som etter direktivet kan verdsettes til virkelig verdi er obligasjoner hvor foretaket ikke har intensjon om å holde til forfall, aksjer med unntak av aksjer i datterselskap, tilknyttet foretak ol. samt finansielle derivater. På gjeldssiden innebærer direktivet at også derivater utenfor handelsporteføljen kan vurderes til virkelig verdi.

Kravet til pålitelighet i vurdering av virkelig verdi er mindre streng i direktivet enn i regnskapsloven § 5-8. Mens gjeldende regnskapslov stiller strenge krav til observerbare priser i effektive markeder, tillater direktivet at virkelig verdi beregnes ved hjelp av generelt aksepterte verdsettelsesmodeller og –teknikker ("generally accepted valuation models and techniques"). Det er imidlertid et krav i direktivet til at finansielle instrumenter som ikke kan måles på en pålitelig måte, må vurderes etter de generelle vurderingsreglene.

Utvalget ser at det kan stilles spørsmål ved om den utvidede adgangen til å vurdere finansielle instrumenter til virkelig verdi, kan komme i konflikt med det grunnleggende opptjeningsprinsippet, jf regnskapsloven § 4-1 første ledd nr 2. Johnsen og Kvaal (s. 96) legger til grunn at kravet om at inntekten skal være opptjent er tilfredsstilt ved at inntekten er realiserbar i et effektivt marked. Det at kravet til effektive markeder er erstattet av et krav til pålitelig måling kan oppfattes som en utvidet tolkning av prinsippet om verdibasert opptjening. *Utvalget* vil komme tilbake til problemstillingen i hovedinnstillingen i forbindelse med drøftingen av forholdet

mellom grunnleggende regnskapsprinsipper generelt og kravene i IAS/IFRS. Uansett antar *utvalget* at det ikke er nødvendig å regulere noe unntak fra transaksjonsprinsippet i § 4-1, men at det er tilstrekkelig at regnskapsloven § 5-8 nytt tredje ledd åpner for en vurdering i henhold til direktivets krav.

Det er flere argumenter som taler for utvidet bruk av virkelig verdi. Et av formålene med årsregnskapet er å vise foretakets økonomiske stilling på balansedagen. Følgelig kan det argumenteres for at det er mest relevant å anvende virkelig verdi (det vil si balansedagens verdi). Likeledes kan det hevdes at resultatføring av urealiserte gevinster og tap bidrar til at resultatregnskapet bedre reflekterer selskapets evne til å forvalte de ressurser selskapet har til rådighet.

Anvendelse av virkelig verdi sikrer lik vurdering av like eiendeler. Det vil si at aksjer i et selskap balanseføres med samme verdi uansett anskaffelsestidspunkt. Videre er det slik at virkelig verdi prinsippet behandler urealiserte gevinster og tap symmetrisk, noe som ikke er tilfelle ved anvendelse av laveste verdis prinsipp.

Økt relevans er imidlertid ikke i seg selv tilstrekkelig til å rettfærdiggjøre bruk av virkelig verdi. Relevans må alltid veies opp mot pålitelighet. Dersom vurdering av virkelig verdi ikke kan baseres på observerte markedspriser i velfungerende markeder, må verdien estimeres. Estimerte verdier vil som regel være sensitive med hensyn til de forutsetninger som gjøres. Valg av forutsetninger vil ofte måtte baseres på skjønn. Det vil dermed oppstå en fare for at overdreven optimisme kan lede til undervurdering av gjeld og overvurdering av eiendeler og resultat. Bruk av virkelig verdi i regnskapsrapporteringen forutsetter derfor at verdivurderingen underlegges omfattende kvalitetssikring.

Finansielle instrumenter er ikke blant de eiendeler og gjeldsposter som er vanskeligst å verdsette. Det vil ofte finnes markeder for instrumentene eller dets komponenter eller for instrumenter som ligner. Direktivet stiller under enhver omstendighet krav om pålitelig vurdering. Dette betyr at dersom det hefter for stor usikkerhet ved verdiestimaten, kan ikke disse brukes i regnskapet. Det er videre et krav om at den regnskapspliktige skal redegjøre for vesentlige forutsetninger som ligger til grunn for vurderingen. *Utvalget* anser at kravet til pålitelighet er et fundamentalt krav som gjelder regnskapsføringen generelt. Det foreslås likevel, i samsvar med direktivteksten, at pålitelighetskravet tas inn i lovbestemmelsen om virkelig verdi for å understreke dets sentrale betydning i denne sammenheng.

6.1.2 *Plikt eller adgang for foretakene?*

Hensynet til sammenlignbarhet mellom foretakenes regnskaper, tilsier i utgangspunktet at det enkelte foretak i minst mulig grad bør ha muligheten til selv å velge regnskapsprinsipp. Det bør således foreligge en særskilt begrunnelse dersom foretakene skal kunne velge mellom ulike regnskapsprinsipper. Et viktig moment i denne sammenheng er at foretakene skal ha rimelig tid til å forberede seg på bestemmelser man er pliktig til å følge. I dette tilfelle er det kort tid fra loven blir vedtatt og til tidspunkt for implementering. Implementeringen vil kunne kreve nye systemmessige løsninger. Mange morselskap ønsker å bruke de samme regnskapsprinsipper i selskaps- og konsernregnskap. *Utvalget* antar at det for mange foretak vil kunne være byrdefullt å operere med to system- og regnskapsmessige

løsninger. Det forhold at dette er en overgangsbestemmelse taler også for at ordningen bør være frivillig. At god regnskapsskikk for finansielle instrumenter er under utvikling både i Norge og internasjonalt slik at mange foretak vil kunne foretrekke å se tiden an, trekker i samme retning.

Utvalget går således inn for at det kun er adgang og ikke plikt til å følge reglene om virkelig verdi fra 2004.

6.1.3 Begrenset til konsernregnskapet?

Spørsmålet om adgangen til å følge de nye reglene om virkelig verdi skal begrenses til konsernregnskapet, må vurderes utfra hvilke formål henholdsvis konsernregnskap og selskapsregnskap er ment å ivareta. Konsernregnskapet har et klart investorfokus. Selskapsregnskapet skal også ivareta andre forhold som kreditorhensyn og skattehensyn.

Endrede vurderingsregler i selskapsregnskapet vil kunne få selskaps- og skatterettslige konsekvenser. Eksempelvis vil en adgang for aksjeselskaper til å anvende virkelig verdi, påvirke selskapenes utbyttegrunnlag, slik gjeldende aksjelover er utformet. Det er således god grunn til å foreta en nærmere vurdering av de selskaps- og skatterettslige konsekvensene før det eventuelt gis en tilsvarende adgang i selskapsregnskapet. Da *utvalget* vil foreta en slik vurdering på generelt grunnlag i hovedinnstillingen, anser *utvalget* det som ønskelig å vente med konsekvensvurderingen i forhold til økt bruk av virkelig verdi.

Spørsmålet om adgangen skal begrenses til konsernregnskapet må også vurderes i lys av gjeldende krav i regnskapsloven om ensartet prinsippanvendelse. I henhold til regnskapsloven §§ 3-6 og 4-4 skal morselskapets årsregnskap (selskapsregnskap og konsernregnskap) utarbeides etter ensartede prinsipper. Det er imidlertid gitt enkelte unntak fra kravet om ensartet prinsippanvendelse. Eksempelvis kan deltakelse i felles kontrollert virksomhet vurderes etter egenkapitalmetoden i selskapsregnskapet, selv om bruttometoden anvendes i konsernregnskapet, jf § 5-18 første ledd.

Det generelle kravet om ensartet prinsippanvendelse er i Ot. prp. nr. 42 (1997-98) begrunnet med blant annet følgende:

"Prinsipielt er det departementets oppfatning at både selskapsregnskap og konsernregnskap skal bygge på de regnskapsprinsipper som gir best informasjon om selskapets inntjening. Dette tilsier ensartet prinsippanvendelse i de ulike elementene av årsregnskapet, og derfor ensartet prinsippanvendelse i hele konsernet."

Departementet tok likevel forbehold i nevnte Ot.prp. om internasjonal utvikling:

"Departementet vil understreke at internasjonal utvikling kan komme til å gjøre det ønskelig med en ny vurdering av de foreslåtte kravene til lik prinsippanvendelse. Dette vil særlig kunne være aktuelt dersom notering på andre lands børser i større grad enn i dag forutsetter regnskapsføring i samsvar med IAS, og det oppstår en motsetning mellom norske regnskapsregler og IAS. Spørsmålet må også ses i lys eventuelle endringer i fjerde og syvende direktiv, jf. EU-kommisjonens «communication» som det er redegjort for over."

Det forhold at både direktivet om virkelig verdi og IAS-forordningen eksplisitt gir medlemsstatene anledning til å tillate eller kreve ulik prinsippanvendelse, er nye momenter i den internasjonale utviklingen som tilsier en oppmykning av kravet til ensartet prinsippanvendelse mellom selskaps- og konsernregnskapet. *Utvalget* vil foreta en nærmere vurdering av kravet til ensartet prinsippanvendelse generelt i hovedinnstillingen.

Utvalget foreslår på denne bakgrunn at det i overgangsåret 2004 ikke åpnes for økt bruk av virkelig verdi i selskapsregnskapet. Det innebærer at *utvalget* åpner opp for ulik prinsippanvendelse for de foretak som anvender adgangen i konsernregnskapet. I denne sammenheng anser *utvalget* at det ikke er nødvendig å foreta endringer i den generelle bestemmelsen om ensartet prinsippanvendelse i regnskapsloven § 4-4, eller i bestemmelsen i § 3-6 første ledd om at konsernregnskapet skal bygge på de konsoliderte foretakenes selskapsregnskaper. Adgangen til ulik prinsippanvendelse vil følge direkte av § 5-8 nytt tredje ledd ("lex specialis"). Tilsvarende løsning er valgt for deltakelse i felles kontrollert virksomhet.

6.1.4 Bør andre enn børsnoterte foretak omfattes?

Som nevnt innledningsvis må direktivet om virkelig verdi som et minimum implementeres for børsnoterte foretak. I vurderingen av om også andre foretak skal ha plikt eller adgang til å anvende virkelig verdi, er det nærliggende å vurdere eventuell begrensning opp mot gjeldende inndeling i regnskapsloven for store, små og øvrige foretak. Små foretak har adgang til å velge andre vurderingsregler enn øvrige foretak, mens regnskapslovens vurderingsregler er like for store og øvrige foretak.

Som nevnt i kapittel 6.1.1 er det flere argumenter som taler for utvidet bruk av virkelig verdi. *Utvalget* anser at direktivets krav til pålitelighet ved vurdering av virkelig verdi, bør sikre en forsvarlig verdivurdering. Det er således mye som taler for også å la andre foretak enn børsnoterte foretak ha den samme adgang til å anvende virkelig verdi i konsernregnskapet. Det vil gi foretakene mulighet til i konsernregnskapet fra 2004, å anvende vurderingsregler som i stor grad samsvarer med den internasjonale regnskapsstandarden for regnskapsføring og vurdering av finansielle instrumenter.

Utvalget går således inn for at alle foretak får adgang til utvidet bruk av virkelig verdi i konsernregnskapet fra regnskapsåret 2004.

6.1.5 Anvendelse av IAS 39

Det følger av innledningen til direktivet om virkelig verdi, at formålet er å tillate anvendelse av den internasjonale regnskapsstandarden om regnskapsføring og vurdering av finansielle instrumenter (dvs IAS 39). Direktivet er således ikke til hinder for at nasjonal lovgivning fullt ut tillater eller krever anvendelse av IAS 39 på finansielle instrumenter. På den annen side er direktivet heller ikke til hinder for at nasjonal lovgivning utelukker løsninger i IAS 39. I Danmark tillates for eksempel ikke at urealiserte gevinster fra finansielle eiendeler i kategorien "available for sale" føres direkte mot egenkapitalen (de skal føres over resultatregnskapet).

Det foreligger ingen norsk regnskapsstandard om finansielle instrumenter i dag. Man kan ikke se bort fra at det foreligger uensartet praksis på enkelte områder. IAS 39 inneholder detaljerte regler om regnskapsføring og vurdering av finansielle instrumenter, herunder sikringsvurdering. Norske foretak har som følge av regnskapslovens bestemmelser ikke hatt adgang til å følge IAS 39 fullt ut. Videre er det trolig slik at norsk praksis avviker fra IAS 39 også på områder hvor regnskapsloven ikke er til hinder for å følge standarden. Det er også slik at på områder som eksempelvis sikringsvurdering foreligger det langt større frihetsgrad enn det som følger av IAS 39. Det kan således hevdes at krav til anvendelse av IAS 39 ville medføre en mer ensartet praksis. Motsatt har det også vært fremholdt at prinsippbasert regulering, som den norske, kan forhindre uønsket omgåelse av detaljregler.

Videre er det utvilsomt at standarden både er kompleks og kontroversiell. Det er velkjent at det er betydelig motstand mot nåværende versjon av IAS 39 innen EU. IASB publiserte i juni 2002 et forslag til revidert IAS 39, der et av formålene har vært å redusere standardens kompleksitet. The European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) sier innledningsvis i sin høringsuttalelse til foreslått revidert IAS 39 følgende:

"We support the objectives of the proposed amendments to improve the existing requirements in IAS 32 and 39. However, in general, we believe that IAS 39 remains a complex and controversial rule-based standard requiring further changes, in addition to the amendments currently proposed."

I følge IASB er planen (pr desember 2002) å vedta revidert IAS 39 i løpet av annet halvår 2003. Det er uklart når standarden forventes å tre i kraft. Det er videre sannsynlig at en revidert IAS 39 nødvendiggjør ytterligere endringer i EUs regnskapsdirektiver. Dette ikke minst som følge av at direktivbestemmelsene for anvendelse av virkelig verdi er relativt detaljerte sammenlignet med øvrige direktivbestemmelser. Det vises også til punkt 12 i fortalen i direktivet om virkelig verdi som lyder:

"Fair value accounting should only be possible for those items where there is a well-developed international consensus that fair value accounting is appropriate. The current consensus is that fair value accounting should not be applied to all financial assets and liabilities, for instance not to most of those relating to the banking book."

Etter *utvalgets* vurdering tilsier kompleksiteten og usikkerheten omkring gjeldende og foreslått IAS 39, at det ikke bør stilles krav til anvendelse av IAS 39 ved utarbeidelse av konsernregnskap for 2004. *Utvalget* har heller ikke tatt sikte på å åpne for full anvendelse av IAS 39 på det nåværende tidspunkt. Børsnoterte foretak må som følge av IAS-forordningen anvende IAS 39 i konsernregnskapet fra 2005. For andre enn børsnoterte foretak antar *utvalget* at en gradvis tilpasning til IAS 39 best kan skje gjennom god regnskapsskikk. I den forbindelse ser *utvalget* det som fordelaktig at arbeidet med en norsk regnskapsstandard om finansielle instrumenter prioriteres.

6.1.6 *Utvalgets forslag*

Utvalget foreslår at alle foretak får adgang i konsernregnskapet til å vurdere finansielle instrumenter til virkelig verdi, i samsvar med bestemmelsene i direktivet om virkelig verdi. Videre anser *utvalget* at anvendelse av IAS 39 bør skje gjennom

utvikling av god regnskapsskikk. Det bør være en prioritert oppgave for standardsettende organ å utvikle en norsk regnskapsstandard for finansielle instrumenter. Den internasjonale utviklingen innebærer betydelig usikkerhet med henblikk på endringer i IAS 39 og hvorvidt disse endringene nødvendiggjør nye endringer i regnskapsdirektivene. Lovteknisk tilsier dette regulering av de mer detaljerte direktivbestemmelsene i forskrift fremfor lov, se nærmere drøftelse i kapittel 6.2. Dette vil sikre en fleksibel lovgivning som gjør det enklere å legge til rette for utvikling av god regnskapsskikk i samsvar med internasjonal utvikling.

Utvalget foreslår at artikkel 42a nr 1 reguleres gjennom endring i regnskapsloven § 5-8. Overskriften endres til "Finansielle instrumenter", mens teksten endres til:

§ 5-8 nytt tredje ledd skal lyde:

I konsernregnskapet kan andre finansielle instrumenter enn nevnt i første ledd vurderes til virkelig verdi, i samsvar med god regnskapsskikk. Virkelig verdi må kunne måles pålitelig. Departementet kan gi utfyllende bestemmelser i forskrift.

Kommentar til § 5-8

Bestemmelsen gir adgang til utvidet bruk av virkelig verdi i forhold til det som fremgår av første ledd i samsvar med god regnskapsskikk. Henvisningen til god regnskapsskikk innebærer at vurdering til virkelig verdi må gjøres etter anerkjente prinsipper særlig slik disse kommer til uttrykk i norske og internasjonale regnskapsstandarder og gjennom anerkjent praksis. Henvisningen til god regnskapsskikk kan også begrense adgangen til å vurdere finansielle instrumenter til virkelig verdi. Slike begrensninger kommer i tillegg til det alminnelige kravet om at virkelig verdi må kunne måles pålitelig. God regnskapsskikk må kunne uttale seg om hvilke instrumenter som skal kunne vurderes til virkelig verdi, hvordan vurderingen skal skje, hvordan tap og vinning skal behandles og under hvilke forhold sikringsvurdering kan benyttes.

Kravet til pålitelig vurdering er foreslått tatt inn i loven fordi dette er fundamentalt og er et krav i direktivet. Pålitelig innebærer at variasjonsbredden innenfor det som kan sies å være forsvarlige vurderinger, ikke må være for stor. God regnskapsskikk må imidlertid kunne gi begrepet et mer presist innhold.

Det er meningen at den foreslåtte adgangen for departementet til å gi utfyllende bestemmelser i forskrift, skal være så vid at den gir adgang til å fastsette bestemmelser både om hvordan verdien skal defineres og beregnes og om hvilke instrumenter som kan (og ikke kan) vurderes til virkelig verdi. Utvalget anser at den foreslåtte bestemmelsen gir tilstrekkelig uttrykk for en adgang også til å begrense adgangen til å vurdere finansielle instrumenter til virkelig verdi, ved at forskriftene også kan utfylle henvisningen i første punktum til god regnskapsskikk. Bestemmelsen skal forstås slik at departementet kan regulere god regnskapsskikk på dette området. I forslag til forskrift reguleres hvilke instrumenter som kan vurderes til virkelig verdi og hvordan verdien skal defineres og beregnes. Forskriften kan imidlertid senere suppleres dersom dette skulle vise seg å være påkrevd. Alternativt kan en overlate til et standardsettende organ å fastsette regler.

6.2 Andre problemstillinger

6.2.1 Definisjon av finansielle instrumenter

Finansielle instrumenter er ikke eksplisitt definert i regnskapsdirektivene, men det fremgår av sammenhengen at eksempelvis utlån og fordringer er omfattet av begrepet. Det innebærer en forskjell fra definisjonen i verdipapirhandelloven som regnskapsloven § 5-8 henviser til. *Utvalget* legger imidlertid til grunn at henvisningen i § 5-8 ikke er ment som en definisjon av finansielle instrumenter etter regnskapsloven, men kun en oppstilling av hvilke typer finansielle instrumenter som kan betraktes som markedsbaserte finansielle omløpsmidler.

Utvalget vil legge følgende generelle definisjon av finansielle instrumenter til grunn:

Et finansielt instrument er enhver kontrakt som både gir opphav til en finansiell eiendel for et foretak og en finansiell forpliktelse eller et egenkapitalinstrument for et annet foretak.

En finansiell eiendel er:

- kontanter
- en kontraktsfestet rettighet til å motta kontanter eller en annen finansiell eiendel fra et annet foretak
- en kontraktsfestet rettighet til å bytte finansielle instrumenter med et annet foretak til vilkår som er potensielt gunstige for innehaver
- et egenkapitalinstrument i et annet foretak

En finansiell forpliktelse er enhver kontraktsfestet plikt til:

- å levere kontanter eller en annen finansiell eiendel til et annet foretak
- å bytte finansielle instrumenter med et annet foretak til vilkår som er potensielt ugunstige for innehaver

Definisjonen er hentet fra IAS 39 og oppfattes å samsvare med rådende internasjonal konsensus.

Utvalget antar at det er mest hensiktsmessig ikke å regulere definisjon av finansielle instrumenter i lov eller forskrift, slik at definisjonen, gjennom utvikling av god regnskapsskikk, til enhver tid kan være i samsvar med den internasjonale regnskapsstandard om finansielle instrumenter.

Etter artikkel 42a nr 2 skal varebaserte kontrakter, under gitte forutsetninger, betraktes som finansielle derivater. *Utvalget* legger til grunn at direktivbestemmelsen tilsvarer bestemmelsen i IAS 39 om varebaserte kontrakter. *Utvalget* anser artikkel 42a nr 2 som gjennomført gjennom begrepet finansielle instrumenter i § 5-8, og at det ikke er nødvendig med ytterligere presisering verken i lov eller forskrift.

6.2.2 Finansielle instrumenter som ikke vurderes til virkelig verdi

For finansielle instrumenter gjelder generelt at de bare kan vurderes til virkelig verdi dersom verdien kan måles pålitelig, jf artikkel 42b nr 2.

Muligheten for nasjonal lovgivning til å tillate anvendelse av virkelig verdi på finansielle instrumenter omfatter i henhold til artikkel 42a nr 4 ikke finansielle eiendeler som:

- investeringer som holdes til forfall,
- lån og fordringer etablert av foretaket og som ikke inngår i handelsporteføljen,
- investeringer i datterselskap, tilknyttet selskap og felles kontrollert virksomhet,
- egenkapitalinstrumenter utstedt av foretaket,
- betinget tilleggsvederlag ved foretaksintegrasjon og
- andre finansielle eiendeler som i henhold til god regnskapsskikk behandles forskjellig fra andre finansielle instrumenter.

Finansielle instrumenter som er gjeld kan bare vurderes til virkelig verdi dersom instrumentet inngår i handelsporteføljen eller dersom instrumentet er et finansielt derivat, jf artikkel 42a nr 3. Det er ikke gitt noen andre vurderingsregler for gjeld i fjerde direktiv.

Finansielle instrumenter som ikke kan vurderes til virkelig verdi, reguleres av andre bestemmelser i fjerde direktiv som allerede er gjennomført i regnskapsloven.

Det kan imidlertid stilles spørsmål om norsk regnskapslovgivning etter gjennomføring av direktivet er i samsvar med IAS 39. Videre kan det stilles spørsmål om direktivet tillater de nylig foreslåtte endringer i IAS 39. Utvalget vil knytte noen korte kommentarer til disse problemstillingene selv om de ikke er direkte relevant, for gjennomføringen av virkelig verdi direktivet.

Finansielle eiendeler som ikke vurderes til virkelig verdi skal etter IAS 39 vurderes til amortisert kost hvis mulig, ellers til kost. Standardens krav til nedskrivning av finansielle eiendeler samsvarer ikke nødvendigvis med regnskapsloven § 5-3 som følge av at standarden krever anvendelse av opprinnelig effektiv rente som diskonteringsrente. Det vil si at endringer i markedsrenten ikke hensyntas. Som nevnt i kapittel 2.1 følger det av lovens forarbeider at observert verdiendring av finansielle instrumenter som utgangspunkt må anses å være ikke forbigående. Nedskrivningsplikten foreligger uavhengig av om det observerte verdifallet er forårsaket av endring i markedsrente eller av andre forhold. Det kan således stilles spørsmål ved om regnskapsloven § 5-3 er til hinder for anvendelse av IAS 39 på finansielle eiendeler som ikke vurderes til virkelig verdi.

Et annet forhold er at det i regnskapsloven § 5-5 tredje punktum finnes en bestemmelse om tilordning av anskaffelseskost for ombyttbare finansielle eiendeler. Ombyttbare finansielle eiendeler skal tilordnes gjennomsnittlig anskaffelseskost. Det er ingen tilsvarende bestemmelse i IAS 39. Bestemmelsen er neppe i strid med IAS 39, men det kan være andre løsninger som også er tillatt etter IAS 39.

På bakgrunn av at *utvalget* foreslår en midlertidig tilpasning for regnskapsåret 2004, finner *utvalget* det mest hensiktsmessig ikke å endre regnskapsloven for disse forholdene i denne omgang. *Utvalget* viser til at forholdet vil bli nærmere drøftet i hovedinnstillingen.

Det ser tilsynelatende ut til å være en forskjell mellom direktivet og IAS 39 når det gjelder investeringer i datterselskap, tilknyttet selskap og felleskontrollert virksomhet.

Mens direktivet ikke tillater at slike investeringer kan vurderes til virkelig verdi, synes det å følge av IAS 39 at slike investeringer skal vurderes etter standarden i tilfeller der investeringen er i midlertidig eie eller det foreligger restriksjoner ved utøvelse av eierinnflytelsen. *Utvalget* tar sikte på å gjøre en nærmere vurdering av problemstillingen i hovedinnstillingen, og legger foreløpig til grunn at vurderingsreglene for investeringer i datterselskap, tilknyttet selskap og felles kontrollert virksomhet ikke endres, jf for øvrig eget høringsnotat om anvendelse av egenkapitalmetoden.

Utvalget foreslår at artikkel 42a nr 3 og nr 4 gjennomføres i forskrift med hjemmel i regnskapsloven § 5-8, jf nærmere omtale i kapittel 6.1, på følgende måte:

§ 1

I konsernregnskapet kan andre finansielle instrumenter enn nevnt i regnskapsloven § 5-8 første ledd, herunder finansielle derivater, vurderes til virkelig verdi. Følgende finansielle instrumenter kan likevel ikke vurderes til virkelig verdi:

1. utlån og fordringer etablert av den regnskapspliktige og som ikke inngår i handelsporteføljen
2. investeringer som holdes til forfall
3. eierinteresser i datterselskap,
4. eierinteresser i tilknyttet selskap og felles kontrollert virksomhet, og
5. egenkapitalinstrumenter utstedt av den regnskapspliktige.

§ 2

Adgangen etter § 1 til å vurdere finansielle instrumenter til virkelig verdi får, i forhold til finansielle instrumenter som er gjeld, bare anvendelse på gjeld som inngår i handelsporteføljen eller som er finansielle derivater.

6.2.3 Sikringsvurdering

Nasjonal lovgivning kan etter artikkel 42a nr 5 tillate eller kreve at sikringsobjekter vurderes til virkelig verdi dersom dette følger av reglene for virkelig verdi sikring. Etter IAS 39 skal både sikringsobjekt og sikringsinstrument vurderes til virkelig verdi, dersom nærmere bestemte kriterier er oppfylt. Noe tilsvarende krav finnes ikke i regnskapsloven. *Utvalget* antar imidlertid at regnskapsloven § 4-1 første ledd nr 5 åpner for en slik sikringsvurdering, jf nærmere omtale i kapittel 2.2. Artikkel 42a nr 5 anses således allerede å være gjennomført i norsk lov gjennom nevnte lovbestemmelse.

Som nevnt i kapittel 2.2 drøftes kriteriene for sikring i forarbeidene til gjeldende regnskapslov, men det vises til at kriteriene bør utvikles gjennom god regnskapsskikk. Utviklingen internasjonalt etter utgivelsen av NOU 1995:30, blant annet i form av IAS 39, tilsier at det bør søkes etablert mer konkrete retningslinjer for sikringsvurdering. Børsnoterte foretak må som tidligere nevnt anvende IAS 39 fra 2005 i konsernregnskapet. Det forhold at IAS 39 er under endring, samt at deler av den internasjonale standardens sikringskriterier av mange anses å være kontroversielle, tilsier at slike krav ikke bør reguleres i lovgivningen for øvrige foretak. *Utvalget* antar at nærmere regulering mest hensiktsmessig kan gjennomføres i en egen regnskapsstandard om regnskapsføring av finansielle instrumenter. *Utvalget*

oppfordrer standardsettende organ til å prioritere en slik standard, og ser diskusjonsnotatet av november 2002 som et godt utgangspunkt.

6.2.4 Beregning av virkelig verdi

Kravet til pålitelighet i vurdering av virkelig verdi synes ikke å være like streng i artikkel 42b som i regnskapsloven § 5-8. Gjeldende regnskapslov tar utgangspunkt i observerte markedsverdier, men stiller strenge krav til markedets effektivitet for å tillate bruk av markedsverdier. Direktivet og IAS tar også utgangspunkt i markedsverdi, men tillater at markedsverdien estimeres ved indirekte metoder. Det tillates endog at virkelig verdi beregnes ved hjelp av generelt aksepterte verdsettelsesmodeller og –teknikker ("generally accepted valuation models and techniques"). Det er imidlertid et generelt krav i direktivet til at virkelig verdi må kunne måles på en pålitelig måte. I motsatt fall må instrumentet vurderes etter de generelle vurderingsreglene.

Regnskapsloven inneholder ingen definisjon av virkelig verdi. Det er heller ikke opplagt at en slik definisjon er nødvendig for finansielle instrumenter. De retningslinjer som er spesifisert i direktivet er også svært generelle. *Utvalget* foreslår likevel at artikkel 42b gjennomføres i forskrift på følgende måte, jf også kapittel 6.1 og 6.2.2:

§ 3

Finansielle instrumenter kan bare vurderes til virkelig verdi i samsvar med §§ 1 og 2 dersom virkelig verdi kan fastsettes på en pålitelig måte. En av følgende metoder skal anvendes ved verdifastsettelsen:

1. for de finansielle instrumenter hvor det finnes et velfungerende marked anvendes instrumentets markedsverdi,
2. for de finansielle instrumenter hvor velfungerende marked ikke finnes, utledes virkelig verdi av markedsverdien for instrumentets komponenter dersom det finnes velfungerende markeder for disse komponentene. Tilsvarende gjelder der velfungerende markeder finnes for liknende finansielle instrumenter.
3. for de finansielle instrumenter hvor velfungerende markeder ikke kan identifiseres kan virkelig verdi beregnes ved hjelp av generelt aksepterte verdsettelsesmodeller og teknikker. Slike verdsettelsesmetoder skal sikre en forsvarlig tilnærming til markedsverdien.

Kommentar til § 3

Forskriftsbestemmelsens § 3 utdyper hvordan virkelig verdi for finansielle instrumenter skal forstås, og hvordan verdien skal beregnes. Nummereringen 1. – 3. innebærer en prioritering. Dersom instrumentet omsettes i et velfungerende marked skal den observerte markedsverdien benyttes. Velfungerende markeder er oversettelse av den engelske direktivteksten "reliable market". Reliable oversettes normalt med pålitelig, men pålitelig er ikke brukt som en karakteristikk av markeder på norsk. Velfungerende marked innebærer blant annet at det foregår regelmessig omsetning blant et antall velinformerte aktører slik at markedsprisen kan oppfattes som en pålitelig verdiindikator.

Dersom et velfungerende marked ikke finnes, skal virkelig verdi fortrinnsvis utledes av markedsverdien til lignede instrumenter eventuelt av markedsverdien til instrumentets komponenter. Dersom det heller ikke er mulig å benytte

slike metoder, skal verdien estimeres. Det er et krav at konvensjonell metoder benyttes. Dessuten må metoden sikre en forsvarlig tilnærming til markedsverdien. Forsvarlig tilnærming er norsk oversettelse av direktivtekstens "reasonable approximation". Forsvarlig innebærer at estimatet må bygge på fornuftige forutsetninger. Forsvarlig tilnærming er ikke et entydig begrep. Det kan være flere verdier som kan sies å være forsvarlige estimer. Kravet om forsvarlig estimat kommer i tillegg til det generelle kravet om pålitelig vurdering. Dersom differansen mellom estimer som begge kan sies å være forsvarlige, blir for stor, vil ikke vurderingen være pålitelig.

6.2.5 Føring av urealiserte gevinster og tap direkte mot egenkapitalen

Føring av urealiserte gevinster og tap direkte mot egenkapitalen, som nevnt i artikkel 42c, er i utgangspunktet et brudd med regnskapslovens kongruensprinsipp i § 4-3 første ledd. Lovbestemmelsens annet ledd åpner imidlertid for unntak fra kongruensprinsippet når det er i samsvar med god regnskapsskikk. Selv om en hittil i Norge har hatt en restriktiv holdning til unntak fra kongruensprinsippet, er regnskapsloven ikke til hinder for at utvikling av god regnskapsskikk kan gå i retning av større grad av føring direkte mot egenkapitalen, jf omtale i kapittel 2.3. Både artikkel 42c nr 1a om kontantstrømsikring og samme artikkel nr 2 om instrumenter i kategorien "available for sale" åpner for, men stiller ikke krav til, føring direkte mot egenkapitalen. *Utvalget* legger til grunn at loven ikke er til hinder for at urealisert gevinst og tap kan føres mot egenkapitalen i den utstrekning dette er i samsvar med god regnskapsskikk.

Kravet i artikkel 42c nr 1b til føring direkte mot egenkapitalen ved valutakursendringer på pengeposter som sikrer investeringer i utenlandske enheter, antas å være i samsvar med gjeldende norsk praksis, jf høringsutkast til norsk regnskapsstandard om valuta punkt 40-42. Differanser som oppstår ved omregning av utenlandske datterselskap føres i Norge mot egenkapitalen på samme måte som internasjonalt. Det følger da av regnskapslovens § 4-1 første ledd punkt 5 at tap og vinning på pengeposter som er ment å sikre en investering i utenlandsk datterselskap, også må føres mot egenkapitalen. *Utvalget* legger til grunn at føring direkte mot egenkapitalen, også i dette tilfellet er tilstrekkelig dekket gjennom § 4-3 annet ledd annet punktum.

Direktivets krav om et fond for verdiendringer gjelder både i selskapsregnskapet og konsernregnskapet, jf syvende direktiv artikkel 29 (1). *Utvalget* legger til grunn at kravet om et fond for verdiendringer kan gjennomføres gjennom endring av oppstillingsplanen i regnskapsloven § 6-2, samt en nytt fjerde ledd i § 5-8 som regulerer hva som skal inngå i fondet. En nærmere vurdering av om fondet er å betrakte som fritt eller bundet fond er ikke relevant for konsernregnskapet. *Utvalget* vil vurdere eventuelle selskapsrettslige konsekvenser i hovedutredningen.

Utvalget foreslår at kravet i artikkel 42c i fjerde direktiv om et fond for verdiendringer gjennomføres ved at det i regnskapsloven § 6-2 tilføyes en ny post 2 under C II Opptjent egenkapital som betegnes fond for verdiendringer. Gjeldende post 2 blir ny post 3. I § 5-8 tilføyes et nytt fjerde ledd.

§5-8 nytt fjerde ledd skal lyde:

Fond for verdiendringer skal være lik balanseførte verdiendringer på finansielle instrumenter som etter god regnskapsskikk ikke er resultatført.

6.2.6 Noteopplysninger

De nye kravene til noteopplysninger i direktivet om virkelig verdi gjelder for alle foretak uavhengig av om adgangen til utvidet bruk av virkelig verdi benyttes eller ikke. Artikkel 42d krever opplysninger om finansielle instrumenter vurdert til virkelig verdi, jf kapittel 3.2 for nærmere omtale av direktivbestemmelsen. Kravet får virkning for alle instrumenter som er målt til virkelig verdi, uavhengig av om virkelig verdi vurderingen følger av gjeldende § 5-8 første ledd eller foreslått § 5-8 tredje ledd.

Opplysningskravet i artikkel 42d bokstav c om omfang av og egenskaper ved finansielle derivater er sammenfallende med kravet i artikkel 43 (1) bokstav a romertall II som gjelder derivater ikke vurdert til virkelig verdi. *Utvalget* foreslår at disse direktivbestemmelsene gjennomføres i en felles bestemmelse i § 7-5 som omhandler finansiell markedsrisiko. For små foretak foreslår *utvalget* at artikkel 42d gjennomføres i ny § 7-37a, mens kravet i artikkel 43 (1) bokstav a ikke foreslås gjennomført for små foretak, jf nærmere omtale nedenfor.

Opplysningskravene i artikkel 42d bokstav a, b og d vedrører virkelig verdi vurderingen av instrumentene. *Utvalget* foreslår at disse direktivbestemmelsene gjennomføres i § 7-17 nytt første ledd og § 7-37 første ledd. Kravet til å opplyse om virkelig verdi, jf bokstav b, er delvis overlappende med krav i gjeldende regnskapslov § 7-18 om aksjer og § 7-20 om obligasjoner. *Utvalget* vil foreta en nærmere vurdering av disse bestemmelsene i hovedinnstillingen som ventes innen utgangen av juni 2003.

Artikkel 43 (1) nr 10 omhandler skattemessig verdivurdering og er ikke gjennomført i gjeldende regnskapslov. Endringer i direktivbestemmelsen er således ikke relevant for norske forhold.

Artikkel 43 (1) nr 14 vedrører finansielle instrumenter som ikke er vurdert til virkelig verdi. Bestemmelsens bokstav a gjelder finansielle derivater, der kravet om omfang og egenskaper ved derivatene foreslås gjennomført i § 7-5, jf omtale ovenfor. Kravet om opplysning om virkelig verdi foreslås gjennomført i § 7-17 nytt annet ledd.

Direktivkravene som nevnt ovenfor gjelder i utgangspunktet også for små foretak. Det er imidlertid en adgang i artikkel 44 (1) til å unnta små foretak fra kravet i artikkel 43 (1) nr 14a om finansielle derivater som ikke er vurdert til virkelig verdi. *Utvalget* foreslår å anvende denne adgangen slik at små foretak ikke pålegges byrden med å gi slik informasjon.

Etter artikkel 43 (1) nr 14b skal det gis opplysninger om finansielle anleggsmidler i de tilfeller balanseført verdi overstiger virkelig verdi som følge av den betingede nedskrivningsplikten. Bestemmelsen har kun relevans dersom muligheten for vurdering etter artikkel 35 (1) (c) (aa) ikke anvendes. Sistnevnte bestemmelse er ikke gjennomført i regnskapsloven, jf NOU 1995:30 s 126. Det følger imidlertid av regnskapslovens forarbeider (NOU 1995:30 s 132) at observert verdiendring av finansielle instrumenter som et utgangspunkt skal anses å være ikke forbigående endringer. Det kan ikke utelukkes tilfeller der nedskrivning til virkelig verdi kan

unnlates. *Utvalget* finner det derfor påkrevd å gjennomføre direktivbestemmelsen i lov, og foreslår en ny bestemmelse i § 7-17 tredje ledd og § 7-37 annet ledd.

Utvalget foreslår følgende lovbestemmelser:

§ 7-5 skal lyde:

Det skal gis opplysninger om egenskaper ved og omfang av finansielle derivater fordelt på kategorier av derivater. Opplysningene skal omfatte vesentlige betingelser og forhold som kan påvirke beløpsstørrelse, tidfesting og usikkerhet ved fremtidige kontantstrømmer.

Store foretak skal gi opplysninger om finansiell markedsrisiko fordelt på arter av risiko.

Kommentar til § 7-5

Første ledd følger av direktivet og skal gjelde alle foretak. (For små foretak er der en tilsvarende bestemmelse i § 7-37a). Annet ledd er en videreføring og presisering av någjeldende § 7-5 og gjelder bare for store selskaper. Det er også krav til opplysninger om finansiell risiko i årsberetningen. Dette kravet er imidlertid bredere (gjelder alle typer finansiell risiko) og informasjonen som gis vil normalt være kvalitativ. § 7-5 krever mer detaljerte og kvantifiserte opplysninger om finansiell markedsrisiko. Den regnskapspliktige må selv ha anledning til å finne en hensiktsmessig fordeling mellom opplysninger i årsberetning og noter.

§ 7-17 skal lyde:

§ 7-17 **Virkelig verdi av finansielle instrumenter**

For hver kategori av finansielle instrumenter som er vurdert etter § 5-8, skal det opplyses om anskaffelseskost, virkelig verdi, periodens resultatførte verdiendring, samt periodens verdiendring ført direkte mot egenkapitalen. Det skal i tillegg gis opplysninger om vesentlige forutsetninger som ligger til grunn for vurderingen, samt en spesifisering av endringer i fond for verdiendringer i løpet av regnskapsåret.

For finansielle derivater som ikke er vurdert til virkelig verdi etter § 5-8, skal det opplyses om virkelig verdi såfremt denne kan estimeres på en pålitelig måte. Opplysningene skal gis separat for hver kategori av finansielle derivater.

For finansielle anleggsmidler vurdert etter § 5-3 der balanseført verdi er høyere enn virkelig verdi, skal det opplyses om balanseført verdi og virkelig verdi av den enkelte eiendelen eller en hensiktsmessig gruppering av eiendelene. Det skal gis en begrunnelse for hvorfor nedskrivning ikke er foretatt. Begrunnelsen skal inkludere holdepunktene for at verdifallet ikke er forbigående.

§ 7-37 skal lyde:

§ 7-37 **Virkelig verdi av finansielle instrumenter**

For hver kategori av finansielle instrumenter som er vurdert etter § 5-8, skal det opplyses om anskaffelseskost, virkelig verdi, periodens resultatførte verdiendring, samt periodens verdiendring ført direkte mot egenkapitalen. Det skal i tillegg gis opplysninger om vesentlige forutsetninger som ligger til grunn for vurderingen, samt en spesifisering av endringer i fond for verdiendringer i løpet av regnskapsåret.

For finansielle anleggsmidler vurdert etter § 5-3 der balanseført verdi er høyere enn virkelig verdi skal det opplyses om balanseført verdi og virkelig verdi av den enkelte eiendelen eller en

hensiktsmessig gruppering av eiendelene. Det skal gis en begrunnelse for hvorfor nedskrivning ikke er foretatt. Begrunnelsen skal inkludere holdepunktene for at verdifallet ikke er forbigående.

§ 7-37a skal lyde:

§ 7-37a Finansielle derivater

Det skal gis opplysninger om egenskaper ved og omfang av finansielle derivater som er vurdert til virkelig verdi etter § 5-8 første og tredje ledd, fordelt på kategorier av derivater. Opplysningene skal omfatte vesentlige betingelser og forhold som kan påvirke beløpsstørrelse, tidfesting og usikkerhet ved fremtidige kontantstrømmer.

6.2.7 Årsberetning

Kravet i artikkel 46 (2) ny bokstav (f) innebærer at det i årsberetningen skal opplyses om finansiell risiko og eventuelle strategier for å redusere denne. Dette er i samsvar med NRS(HU) Opplysninger om finansiell risiko og bruk av finansielle instrumenter. Det er videre krav om at beretningen skal inneholde spesifikk informasjon om eksponering mot markedsrisiko, kredittrisiko og likviditetsrisiko. I NRS(HU) er disse begrepene nærmere definert. Opplysningene er imidlertid der foreslått gitt som noteopplysninger. Regnskapsloven inneholder ingen spesifikke notekrav som omhandler kreditt- og likviditetsrisiko. Som nevnt ovenfor er det krav om at det skal redegjøres nærmere om finansiell markedsrisiko i note.

Artikkel 46 (3) åpner for at nasjonal lovgivning kan unnta små foretak fra plikten til å utarbeide årsberetning. Adgangen er ikke anvendt fullt ut i norsk rett, men det er gjort enkelte unntak fra kravene til innholdet i årsberetningen. Små foretak er blant annet unntatt fra kravet i regnskapsloven § 3-3 femte ledd om redegjørelse for årsregnskapet dersom en slik redegjørelse er av betydning for å bedømme stilling og resultat. Utvalget antar at det vil være krevende for små foretak å gi opplysninger om finansiell risiko i årsberetningen slik kravet er i artikkel 46 (2) og foreslår derfor at små foretak unntas fra bestemmelsen.

Utvalget foreslår følgende bestemmelse i § 3-3 åttende ledd:

§ 3-3 nytt åttende ledd skal lyde:

Det skal gis opplysninger om finansiell risiko som er av betydning for å bedømme foretakets eiendeler, gjeld, finansiell stilling og resultat. Opplysningene skal omfatte mål og strategier som er fastsatt for styring av finansiell risiko, herunder strategien for sikring av hver hovedtype av planlagte transaksjoner der sikringsvurdering er benyttet. Det skal gjøres rede for foretakets eksponering mot markedsrisiko, kredittrisiko og likviditetsrisiko.

Nåværende åttende og niende ledd blir nye niende og tiende ledd, der niende ledd skal lyde:

Små foretak kan unnlate å gi opplysninger som nevnt i sjetten, syvende, åttende og niende ledd.

6.2.8 Annet

Endringene i artikkel 59 (2) bokstav (a) og (b) er som nevnt i kapittel 3.2 kun av redaksjonell art. Bestemmelsen endres slik at de nye vurderingsbestemmelsene i artikkel 42a til 42d også gjelder for investeringer i datterselskap og tilknyttet selskap

(participating interest). I og med at artikkel 42a nr 4c forhindrer virkelig verdi vurdering av investeringer i datterselskap og tilknyttet selskap, er det ikke behov for endringer i regnskapsloven som følge av endringene i artikkel 59.

6.3 Gjennomføring av direktivet i norsk lovgivning

6.3.1 Generelt

Etter EØS-avtalen art 7 skal en rettsakt som er en del av et vedtak i EØS-komiteen være bindende for Norge og skal gjøres til en del av den interne rettsorden. For en rettsakt som "tilsvarende et EØF-direktiv" (i dag: EF-direktiv) skal det overlates til norske myndigheter "å bestemme formen og midlene for gjennomføringen". EFTAs overvåkingsorgan (ESA) fører kontroll med gjennomføringen av bestemmelsene i EØS-avtalen i Norge.

I EF-retten gjelder prinsippet om direkte virkning også for direktivbestemmelser i en del tilfeller. Direkte virkning innebærer at en nasjonal domstol etter forholdene kan se bort fra nasjonal rett og anvende direktivreglen i et konkret saksforhold. Noen slik direkte virkning av EF-retten er imidlertid ikke en del av EØS-avtalen for Norges del.

Kravet til nasjonale myndigheter om lojal gjennomføring etter EØS-avtalen art 3 kan bli ut fra dette bli sterkere i norsk rett enn f.eks. i en EU-stats interne rett. En bør derfor kunne anta at norske myndigheters handlefrihet ikke er større mht gjennomføring av et EF-direktiv etter EØS-avtalen enn det en EU-medlemsstat har etter EF-traktaten.

En lojal oppfølging av EØS-avtalen fra norske myndigheters side vil kreve at gjennomføring av rettigheter og/eller plikter skjer på en bindende måte. Dette innebærer at lovgiver må ha en høy grad av sannsynlighet for at en domstol vil anvende de direktivregler som er gjennomført i norsk rett. Dette kan sikrest skje ved å gjennomføre slike direktivregler i lov eller forskrift.

Man kunne kanskje argumentere med at en forpliktende nasjonal praksis burde kunne tillegges vekt ved spørsmålet om direktivregler er gjennomført. Det kan neppe helt utelukkes at andre gjennomføringsmåter enn lov eller forskrift etter forholdene kan være tilfredsstillende. Man kan f.eks. ikke utelukke at en fast rettspraksis kan godtas som gjennomføring. Det har imidlertid ikke vært noe mål for *utvalget* å søke etter grensen for norske myndigheters handlefrihet på dette punkt. Derfor antar *utvalget* at direktivet om virkelig verdi bør gjennomføres i norsk rett ved endringer i regnskapsloven og ved forskrift gitt med hjemmel i loven.

Utvalget legger disse synspunkter til grunn for sin tilråding om gjennomføringen.

6.3.2 Gjennomføring av direktivet om virkelig verdi

Ut fra dette kan det være noe ulike måter å gjennomføre direktivet på. En mulighet er å gjennomføre direktivteksten fullt ut i regnskapsloven. Direktivets detaljeringsgrad taler imidlertid for at andre muligheter vurderes. For å sikre en dynamisk lovgivning foreslår *utvalget* at de mer detaljerte bestemmelsene i direktivet reguleres i forskrift fremfor lov.

Artikkel 42a nr 1-4 og artikkel 42b foreslås gjennomført delvis i § 5-8 nytt tredje ledd og delvis i forskrift.

Når det gjelder artikkel 42a nr 5 om sikringsføring antar *utvalget* at denne regel er tilstrekkelig dekket gjennom bestemmelsen i regnskapsloven § 4-1 første ledd nr 5. Man kan dermed i dette tilfelle konstatere rettsharmoni. Dette tilsier at det er unødvendig å foreta endringer i norsk rett pga denne del av direktivet.

Videre antar *utvalget* at artikkel 42c delvis er dekket gjennom regnskapsloven § 4-3. *Utvalget* finner det imidlertid nødvendig å foreslå endringer i regnskapsloven §§ 5-8 og 6-2 som følge av direktivets krav til et fond for verdiendringer.

Direktivets krav til noteopplysninger i artikkel 42d og artikkel 43 (1) nr 14 og nr 15 foreslås gjennomført gjennom endringer i regnskapsloven §§ 7-5, 7-17, 7-37 og 7-37a.

Direktivets krav til opplysninger i årsberetning i artikkel 46 (2) bokstav (f) foreslås gjennomført i regnskapsloven § 3-3 gjennom et nytt åttende ledd.

Del 2

Egenkapitalmetoden/bruttometoden i selskapsregnskapet

Krav om anvendelse av egenkapitalmetoden og bruttometoden i selskapsregnskapet ved vurdering av investeringer i datterselskap, tilknyttet selskap og felles kontrollert virksomhet, ble innført ved regnskapsloven av 1998. Krav om anvendelse av metodene i selskapsregnskapet har vært omdiskutert, og ved lovendring ble det innført en midlertidig valgadgang, slik at generelle vurderingsregler kunne anvendes i stedet for egenkapitalmetoden/bruttometoden. Den midlertidige valgadgangen gjelder til og med regnskapsår påbegynt i 2003.

Etter de generelle vurderingsreglene for anleggsmidler (kostmetoden) skal investeringer i selskapsandeler vurderes til anskaffelseskost, og nedskrives ved et eventuelt verdifall som ikke forventes å være forbigående, jf. regnskapsloven § 5-3. Utbytte og andre utdelinger fra datterselskap skal normalt resultatføres. Både egenkapitalmetoden og bruttometoden er unntak fra de generelle vurderingsreglene.

Vurdering etter egenkapitalmetoden innebærer etter regnskapsloven § 5-17 tredje ledd at:

1. Investeringen skal vurderes til den regnskapspliktiges andel av egenkapitalen, og resultatandelen skal inntektsføres eller kostnadsføres.
2. På kjøpstidspunktet skal investeringen vurderes til anskaffelseskost.
3. Resultatandelen fratrukket utdelinger fra selskapet skal tillegges investeringen i balansen. Ved beregning av resultatandelen skal det tas hensyn til mer- eller mindreverdier på kjøpstidspunktet og internegevinster.
4. I selskapsregnskapet skal fond for vurderingsforskjeller være lik en positiv differanse mellom investeringenes balanseførte verdi og deres anskaffelseskost. Ved beregning av differansen skal det tas hensyn til internegevinst også ved vurdering av anskaffelseskost. Differanse mellom balanseført verdi og anskaffelseskost som oppstår som følge av omsetning av andeler i selskapet, egenkapitaltransaksjoner eller transaksjoner mellom foretak i samme konsern kan i samsvar med god regnskapsskikk avsettes til fond for vurderingsforskjeller slik at fri egenkapital ikke endres i forhold til vurdering etter generelle vurderingsregler.

Regnskapsføring etter bruttometoden innebærer at deltakeren regnskapsfører sin andel av inntekter, kostnader, eiendeler og gjeld, jf. regnskapsloven § 5-18 annet ledd. Metoden tilsvarer egenkapitalmetoden, men innebærer en mer omfattende spesifisering.

Ved lov av 10. mars 2000 ble det gitt en midlertidig valgadgang for regnskapsåret 1999, slik at generelle vurderingsregler kunne anvendes i stedet for egenkapitalmetoden/bruttometoden. Det ble deretter gitt en ny overgangsregel ved lov av 21. desember 2000, gjeldende til og med regnskapsår påbegynt i løpet av 2003.

Internasjonalt er synet på egenkapitalmetoden og bruttometoden i utvikling. International Accountings Standards Board (IASB) offentliggjorde mai 2002 et høringsutkast hvor det foreslås endringer i enkelte eksisterende standarder - *Exposure Draft of Proposed Improvements to International Accounting Standards*. Her foreslås det blant annet redusert adgang til å anvende egenkapitalmetoden/bruttometoden i selskapsregnskapet for investering i datterselskap, tilknyttet selskap og felles kontrollert enhet. IASB har foreløpig ikke konkludert på hvilke endringer som skal gjennomføres på området.

Utvalget skal avgi sin innstilling i juni 2003, og vil ut ifra den informasjon som foreligger vurdere bruk av egenkapitalmetoden og bruttometoden. Eventuelle endringer i regnskapsloven som følge av utvalgets vurderinger og forslag, vil ikke kunne tre i kraft før den midlertidige valgadgangen utløper. Med mindre det gis en ny overgangsregel for regnskapsår påbegynt etter 2003, må regnskapspliktige derfor anvende lovens hovedregel frem til eventuell lovendring trer i kraft. Det er etter utvalgets oppfatning lite hensiktsmessig å pålegge regnskapspliktige å anvende egenkapitalmetoden/bruttometoden i selskapsregnskapet før det blir avklart hvilken løsning som skal være gjeldende evaluering av regnskapsloven.

Utvalget foreslår på bakgrunn av ovenstående at overgangsbestemmelsen i regnskapsloven § 10-3 sjette ledd endres til:

Investering i datterselskap som konsolideres og tilknyttet selskap kan vurderes etter egenkapitalmetoden eller generelle vurderingsregler i selskapsregnskapet. Investering i tilknyttet selskap skal vurderes etter egenkapitalmetoden i konsernregnskapet. Deltagelse i felles kontrollert virksomhet vurderes etter bruttometoden, egenkapitalmetoden eller generelle vurderingsregler i selskapsregnskapet. Deltagelse i felles kontrollert virksomhet skal vurderes etter bruttometoden eller egenkapitalmetoden i konsernregnskapet.

Vedlegg – lov- og forskriftsforsalg

Utkast til lov om endringer i lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven)

I

I lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) gjøres følgende endringer:

§ 3-3 nytt åttende ledd skal lyde:

Det skal gis opplysninger om finansiell risiko som er av betydning for å bedømme foretakets eiendeler, gjeld, finansiell stilling og resultat. Opplysningene skal omfatte mål og strategier som er fastsatt for styring av finansiell risiko, herunder strategien for sikring av hver hovedtype av planlagte transaksjoner der sikringsvurdering er benyttet. Det skal gjøres rede for foretakets eksponering mot markedsrisiko, kredittrisiko og likviditetsrisiko.

Nåværende åttende og niende ledd blir nye niende og tiende ledd, der tiende ledd skal lyde:

Små foretak kan unnlate å gi opplysninger som nevnt i sjette, syvende, åttende og niende ledd.

I § 5-8 skal tittelen lyde:

Finansielle instrumenter

§ 5-8 nytt tredje og fjerde ledd skal lyde:

I konsernregnskapet kan andre finansielle instrumenter enn nevnt i første ledd vurderes til virkelig verdi, i samsvar med god regnskapsskikk. Virkelig verdi må kunne måles pålitelig. Departementet kan gi utfyllende bestemmelser i forskrift.

Fond for verdiendringer skal være lik balanseførte verdiendringer på finansielle instrumenter som etter god regnskapsskikk ikke er resultatført.

§ 6-2 første ledd ny post C II 2 skal lyde:

Fond for verdiendringer

Nåværende post C II 2 blir ny post C II 3.

§ 7-5 skal lyde:

Det skal gis opplysninger om egenskaper ved og omfang av finansielle derivater fordelt på kategorier av derivater. Opplysningene skal omfatte vesentlige betingelser og forhold som kan påvirke beløpsstørrelse, tidfesting og usikkerhet ved fremtidige kontantstrømmer.

Store foretak skal gi opplysninger om finansiell markedsrisiko fordelt på arter av risiko.

§ 7-17 skal lyde:

§ 7-17 Virkelig verdi av finansielle instrumenter

For hver kategori av finansielle instrumenter som er vurdert etter § 5-8, skal det opplyses om anskaffelseskost, virkelig verdi, periodens resultatførte verdiendring, samt periodens verdiendring ført direkte mot egenkapitalen. Det skal i tillegg gis opplysninger om vesentlige forutsetninger som ligger til grunn for vurderingen, samt en spesifisering av endringer i fond for verdiendringer i løpet av regnskapsåret.

For finansielle derivater som ikke er vurdert til virkelig verdi etter § 5-8, skal det opplyses om virkelig verdi såfremt denne kan estimeres på en pålitelig måte. Opplysningene skal gis separat for hver kategori av finansielle derivater.

For finansielle anleggsmidler vurdert etter § 5-3 der balanseført verdi er høyere enn virkelig verdi, skal det opplyses om balanseført verdi og virkelig verdi av den enkelte eiendelen eller en hensiktsmessig gruppering av eiendelene. Det skal gis en begrunnelse for hvorfor nedskrivning ikke er foretatt. Begrunnelsen skal inkludere holdepunktene for at verdifallet ikke er forbigående.

§ 7-37 skal lyde:

§ 7-37 Virkelig verdi av finansielle instrumenter

For hver kategori av finansielle instrumenter som er vurdert etter § 5-8, skal det opplyses om anskaffelseskost, virkelig verdi, periodens resultatførte verdiendring, samt periodens verdiendring ført direkte mot egenkapitalen. Det skal i tillegg gis opplysninger om vesentlige forutsetninger som ligger til grunn for vurderingen, samt en spesifisering av endringer i fond for verdiendringer i løpet av regnskapsåret.

For finansielle anleggsmidler vurdert etter § 5-3 der balanseført verdi er høyere enn virkelig verdi skal det opplyses om balanseført verdi og virkelig verdi av den enkelte eiendelen eller en hensiktsmessig gruppering av eiendelene. Det skal gis en begrunnelse for hvorfor nedskrivning ikke er foretatt. Begrunnelsen skal inkludere holdepunktene for at verdifallet ikke er forbigående.

§ 7-37a skal lyde:

§ 7-37a Finansielle derivater

Det skal gis opplysninger om egenskaper ved og omfang av finansielle derivater som er vurdert til virkelig verdi etter § 5-8 første og tredje ledd, fordelt på kategorier av derivater. Opplysningene skal omfatte vesentlige betingelser og forhold som kan påvirke beløpsstørrelse, tidfesting og usikkerhet ved fremtidige kontantstrømmer.

§ 10-3 sjette ledd skal lyde:

Investering i datterselskap som konsolideres og tilknyttet selskap kan vurderes etter egenkapitalmetoden eller generelle vurderingsregler i selskapsregnskapet. Investering i tilknyttet selskap skal vurderes etter egenkapitalmetoden i konsernregnskapet. Deltagelse i felles kontrollert virksomhet vurderes etter bruttometoden, egenkapitalmetoden eller generelle vurderingsregler i

selskapsregnskapet. Deltagelse i felles kontrollert virksomhet skal vurderes etter bruttometoden eller egenkapitalmetoden i konsernregnskapet.

Utkast til forskrift om finansielle instrumenter i konsernregnskapet

Fastsatt av [Finansdepartementet] xx.xx.2003 med hjemmel i regnskapsloven § 5-8 tredje ledd.

§ 1

I konsernregnskapet kan andre finansielle instrumenter enn nevnt i regnskapsloven § 5-8 første ledd, herunder finansielle derivater, vurderes til virkelig verdi. Følgende finansielle instrumenter kan likevel ikke vurderes til virkelig verdi:

5. utlån og fordringer etablert av den regnskapspliktige og som ikke inngår i handelsporteføljen
6. investeringer som holdes til forfall
7. eierinteresser i datterselskap,
8. eierinteresser i tilknyttet selskap og felles kontrollert virksomhet, og
6. egenkapitalinstrumenter utstedt av den regnskapspliktige.

§ 2

Adgangen etter § 1 til å vurdere finansielle instrumenter til virkelig verdi får, i forhold til finansielle instrumenter som er gjeld, bare anvendelse på gjeld som inngår i handelsporteføljen eller som er finansielle derivater.

§ 3

Finansielle instrumenter kan bare vurderes til virkelig verdi i samsvar med §§ 1 og 2 dersom virkelig verdi kan fastsettes på en pålitelig måte. Én av følgende metoder skal anvendes ved verdifastsettelsen:

1. for de finansielle instrumenter hvor det finnes et velfungerende marked anvendes instrumentets markedsverdi,
2. for de finansielle instrumenter hvor velfungerende marked ikke finnes, utledes virkelig verdi av markedsverdien for instrumentets komponenter dersom det finnes velfungerende markeder for disse komponentene. Tilsvarende gjelder der velfungerende markeder finnes for liknende finansielle instrumenter.
3. for de finansielle instrumenter hvor velfungerende markeder ikke kan identifiseres kan virkelig verdi beregnes ved hjelp av generelt aksepterte verdsettelsesmodeller og teknikker. Slike verdsettelsesmetoder skal sikre en forsvarlig tilnærming til markedsverdien.